

**KAKSI VUOTTA UUTTA
YHDENVERTAISUUSLAKIA**

YHDENVERTAISUUSVALTUUTETUN
VUOSIKERTOMUS 2016

SISÄLLYS

Yhdenvertaisuusvaltuutettu	3
Esipuhe	4
”Vammaisena olen toisen luokan kansalainen” – vammaisten ihmisten yhdenvertainen osallistuminen ja asema Suomessa	6
Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuoden 2016 asiakastyö lukuina	12
Sidosryhmäyhteistyöllä ja vaikuttamistyöllä yhdenvertaisuutta edistämässä	16
Yhteistyö poliisin kanssa	18
Pyrkimys estää turvapaikanhakijoihin ja vähemmistöuskontoihin kohdistuvaa rasismia	18
Vihapuhe ja viharikollisuus	19
Vihapuhe ja anonyymi rekrytointi teemana Saksan syrjintävaltuutetun vierailun aikana	20
Saamelaisten perus- ja ihmisoikeustyön tukeminen	20
Kansainvälinen yhteistyö	21
Yhdenvertaisuuslain tulkintakäytännön luominen	24
Oikeudessa annettujen lausuntojen keskeiset huomiot	24
Lausunto yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle	26
Yhdenvertaisuusnäkökulmaa lainvalmisteluun	28
Ulkomaalaislainsäädännön muutokset	28
Avoliittolainsäädännön muutokset	29

Yhdenvertaisuuden edistäminen lakisääteinen velvoite sekä viranomaisille että yksityisille toimijoille	30
Suunnitteluapua työpaikoille työpajojen avulla	30
Yhdenvertaisuussuunnittelu on uutta yrityksille	31
Vinkkejä yhdenvertaisuussuunnitteluun	34
Näin teet hyvän yhdenvertaisuussuunnitelman koululle	34
Näin teet hyvän yhdenvertaisuussuunnitelman kunnalle	36
Ihmiskauppa	38
Ihmiskaupan uhrien käännättämistä Italiaan harkitaan jatkossa tarkemmin ja yksilöllisemmin	38
Nigeria-laistaustaisten ihmiskaupan uhrien määrä kasvaa	38
Vain hieman yli neljännes ihmiskaupan uhreista saa oleskeluluvan Suomesta	39
Ihmiskaupan uhrien käännättäminen Italiaan altistaa hyväksikäytön jatkumiselle	40
Tiedonhankintamatka osoitti puutteita tiedonkulussa ja avun piiriin pääsemisessä	40
Maastapoistamisen valvonta Maastapoistamisten määrä kasvaa – valvonnan tarve lisääntyy	44
Palautusten täytäntöönpanon valvonta vahvistuu Euroopassa	44
Tuhansia palautuksia – muutamia valvotaan	45
Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston henkilökunta	48

YHDENVERTAISUUSVALTUUTETTU

Yhdenvertaisuusvaltuutettu edistää yhdenvertaisuutta ja puuttuu syrjintään. Valtuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kuuluu oikeusministeriön hallinnonalalle.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun puoleen voi kääntyä, jos on kokenut tai havainnut syrjintää iän, alkuperän, kansallisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Valtuutetun tehtäviin kuuluu myös syrjinnän vaarassa olevien ryhmien olojen, oikeuksien ja aseman edistäminen. Tämän lisäksi valtuutettu valvoo ulkomaalaisten maasta poistamista ja toimii kansallisena ihmiskaupparaporttina.

Käytännössä yhdenvertaisuusvaltuutetun työ on esimerkiksi neuvontaa, yksittäisten tapausten selvittämistä, sovinnon edistämistä, kouluttamista, tiedon keräämistä, lainsäädäntöön ja viranomaisten käytäntöihin vaikuttamista sekä oikeudellista avustamista. Valtuutetun tehtävät ja oikeudet on kirjattu yhdenvertaisuuslakiin ja lakiin yhdenvertaisuusvaltuutetusta.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun tärkein työkalu on yhdenvertaisuuslaki joka uudistui 1.1.2015.

Sukupuoleen tai sukupuoli-identiteettiin liittyvää syrjintää käsittelee tasa-arvovaltuutettu.

YHTEYSTIEDOT

Sähköposti (asiakaspalvelu ja kirjaamo): yvv@oikeus.fi
Henkilökunnan sähköposti: etunimi.sukunimi@oikeus.fi
Media: viestinta.yvv@oikeus.fi

POSTIOSOITE:

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto
PL 24
00023 Valtioneuvosto

PUHELINNUMEROT:

Asiakaspalvelunumero: 0295 666 817

(Puhelinpäivystys arkisin klo 10–12)

Vaihde: 0295 666 800

Mediayhteydenotot: 0295 666 813

Faksi: 0295 666 829

Internet: www.syrjinta.fi

Twitter: [@yhdenvertaisuus](https://twitter.com/yhdenvertaisuus)

Facebook: www.facebook.com/yhdenvertaisuus

Instagram: [@yhdenvertaisuusvaltuutettu](https://www.instagram.com/yhdenvertaisuusvaltuutettu)

Esipuhe:

Toinen vuosi yhdenvertaisuusvaltuutettuna on hurautunut vauhdilla. Uusien valtuuksien hyödyntäminen käytännön työssä, toimiston tiimit ja asiakastapausten seulonta sekä kiinteä sidosryhmäyhteistyö ovat antaneet vahvan pohjan, jolle olemme rakentaneet työtämme vuonna 2016. Erityisiä painopistealueitamme olivat vammaisten ihmisten oikeuksien edistäminen, yhdenvertaisuussuunnittelusta kouluttaminen ja viestiminen erityisesti koulutussektorilla ja työelämässä, yhteistyön lujittaminen työsuojeluviranomaisten kanssa sekä maastapoistamisen valvonnan raportoinnin ja käytäntöjen kehittäminen. Tässä vuosikertomuksessa olemme nostaneet niiden ohella esille muutamia keskeisiä aiheita, jotka kumpuavat uudesta lainsäädännöstä.

Yhteydenotot valtuutettuun ovat lähes kaksinkertaistuneet edellisestä vuodesta. Henkilöressurssien pysyessä samana tämä edellyttää meiltä entistä selkeämpiä priorisointeja syrjintään puuttumisessa ja käsittelyn rajaamista sellaisiin juttuihin, joista voimme saada laaja-alaisempia hyötyjä syrjinnän kohteeksi joutuneille tai vaarassa oleville henkilöille. Asiakasyhteydenottomme ja laatimamme selvitys vammaisten henkilöiden oikeuksista osoittavat, että tietoisuus valtuutetun mahdollisuuksista toimia syrjinnän puuttumiseksi on edelleen melko heikkoa. Tämä edellyttää meiltä aktiivista näkyvyyttä sekä syrjintäkäsittelyn avaamista ymmärrettävästi, jotta emme luo turhia odotuksia avusta tilanteisiin, joissa kyse ei ole syrjinnästä.

Yhdenvertaisuuslain myötä myös vammaiset henkilöt saivat valtuutetun, jolle kannella heihin kohdistuvasta syrjinnästä. Vammaiset henkilöt kohtaavat paljon syrjintää ja olemmekin panostaneet erityisesti vammaisten syrjintätilanteiden selvittämiseksi, siihen puuttumiseksi ja heidän

oikeuksiensa esille nostamiseksi. Suomi ratifioi viimein vuonna 2016 YK:n vammaisten oikeuksien yleissopimuksen (CRPD). Sopimus tukee yhdenvertaisuuslain tavoitteita, vahvistaa vammaisten oikeuksia ja asettaa uusia velvoitteita, joiden noudattamista me pyrimme omalta osaltamme seuraamaan edistämistyössämme. Sopimuksen myötä vammaiset henkilöt saivat myös toisen viranomaisen, Ihmisoikeuskeskuksen, joka keskittyy sopimuksen toteutumisen seurantaan. Uskon, että tiiviillä yhteistyöllä muiden toimijoiden kanssa voimme parhaiten edistää vammaisten tosiasiallista yhdenvertaisuutta Suomessa.

Kaksi vuotta vanha viranomainen, laajalla toimivallalla ja uudella nimellä, joutuu tekemään paljon työtä tehdäkseen itsensä ja yhdenvertaisuuslainsäädännön tunnetuksi. Olemme vuoden 2016 aikana panostaneet vaikuttavuuteen sidosryhmien kautta. Yhteydenotoissa meille kerrotaan usein samankaltaisia tarinoita. Keskustelemalla ongelmakohdista esimerkiksi syrjivän viranomaisen tai palveluntarjoajan kanssa saadaan hyviä tuloksia aikaiseksi. Tästä hyviä esimerkkejä ovat yhteistyö vakuutusalan toimijoiden ja julkisesta liikenteestä vastaavien tahojen kanssa ikäsyrjinnän ehkäisemiseksi ja esteettömyyden lisäämiseksi.

Suuri muutos uudessa laissa oli yhdenvertaisuussuunnitteluelvoitteen laajentuminen. Vuoden 2016 aikana viranomaisissa, oppilaitoksissa ja suurimmissa yrityksissä on käynyt kova suhina velvoitteen täyttämiseksi vuodenvaihteeseen mennessä, jolloin siirtymäaika päättyi. Tässä kertomuksessa kerromme, millä tavalla yhdenvertaisuusvaltuutettu tuki muutamia yrityksiä suunnitteluprosessissa sekä annamme vielä vinkkejä suunnitteluun, jos organisaatio si yhdenvertaisuussuunnitelma kaipaa vielä päivittämistä.

Sekä ulkomaalaislain että yhdenvertaisuuslain esitöissä yhdenvertaisuusvaltuutetun yhdeksi tehtäväksi on katsottu edelleen aiemman ulkomaalais- ja vähemmistövaltuutetun tavoin ulkomaalaisten aseman turvaaminen. Vuosi 2016 ei näyttänyt kovin valoisalta tässä mielessä edes jälkikäteen katsottuna. Hallituksen maahanmuuttopoliittinen toimintaohjelma sisälsi niin lainsäädännöllisiä muutoksia ulkomaalaislakiin kuin tiukennuksia täytäntöönpanoon. Viesti oli selkeän kielteinen turvapaikkahakuprosesseihin ja perheenyhdistämiseen sekä oleskeluluvan saaneiden yhdenvertaiseen kohteluun tukikäytännöissä. Valtuutettu lausui lukuisista lainsäädäntömuutoksista jopa vastustaen joitakin muutoksia. Niitä on kuvattu tässä kertomuksen tarkemmin. Valtuutettu on kiinnittänyt erityistä huomiota haavoittuvuuden arviointiin Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusveloittei-

den mukaisesti muun muassa seksuaalivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden sekä ihmiskaupan uhrien osalta. Maastapoistamisen valvonnan osalta valtuutettu on vaatinut pysyviä henkilöresursseja laissa asetetun tehtävän hoitamista varten. Kielteisten turvapaikkapäätösten ja maastapoistamispäätösten lisääntyessä on tärkeää pystyä valvomaan, että myös maastapoistaminen tapahtuu ihmisarvoa kunnioittaen. Huoli ulkomaalaisten oikeuksien toteutumisesta on kasvanut merkittävästi vuoden aikana ja siksi valtuutettu on ottanut teeman yhdeksi painopisteekseen vuodelle 2017.

Kirsii Pimiä

”Vammaisena olen toisen luokan kansalainen”

– VAMMAISTEN IHMISTEN YHDENVERTAINEN OSALLISTUMINEN JA ASEMA SUOMESSA

”Toivon, että vielä mun elinaikanani vammaiset ihmiset voisivat elää tasavertaisina ns. tavallisten ihmisten keskuudessa. Se on vielä kaukana.” Näin kiteytti yksi haastattelemistamme vammaisista henkilöistä tuntemuksensa. Vuonna 2016 vammaisuus oli toiseksi yleisin syrjintäperuste yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulleista yhteydenotoista (21 % kaikista syrjintäilmoituksista, n= 891). Saatujen kanteluiden ja vuonna 2016 tehdyn selvityksen pohjalta voidaan todeta, että vammaisten henkilöiden yhdenvertaiseen osallistumiseen ja asemaan suomalaisessa yhteiskunnassa on vielä matkaa. Muutoksen aikaansaamista tukevat osaltaan yhdenvertaisuuslaki ja Suomessa vihdoin vuonna 2016 ratifioitu YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (CRPD).

Vammaisten ihmisten oikeuksien edistäminen oli yksi yhdenvertaisuusvaltuutetun toiminnan painopistealueista vuonna 2016. Siihen liittyen valtuutettu toteutti syrjinnän seurantaryhmän tukemana selvityksen vammaisten henkilöiden syrjintäkokemuksista, millaisissa arkisissa tilanteissa ja missä määrin vammaiset ihmiset kokevat epäoikeudenmukaisuutta ja syrjintää Suomessa. Valitut elämänaalueet olisivat voineet olla myös muita, esimerkiksi sosiaali- ja terveystalviuihin liittyviä yhteydenottoja tuli vammaisten henkilöiden osalta runsaasti. Selvitys kuitenkin kohdistui vammaisten ihmisten syrjintäkokemuksiin tavaroiden ja palveluiden tarjonnassa, työelämässä ja sähköisten palveluiden saavutettavuudessa, sillä ne ovat nousseet yhdenvertaisuusvaltuutetun työssä erityisiksi ja ajankohtaisiksi haasteiksi. Syrjintäkokemusten lisäksi selvityksessä arvioitiin sitä, missä määrin vammaiset ihmiset käyttävät hyväkseen olemassa olevia oikeusturvaelimiä. Tulosten perusteella on ilmeistä, että vammaisilla henkilöillä on paljon syrjintäkokemuk-

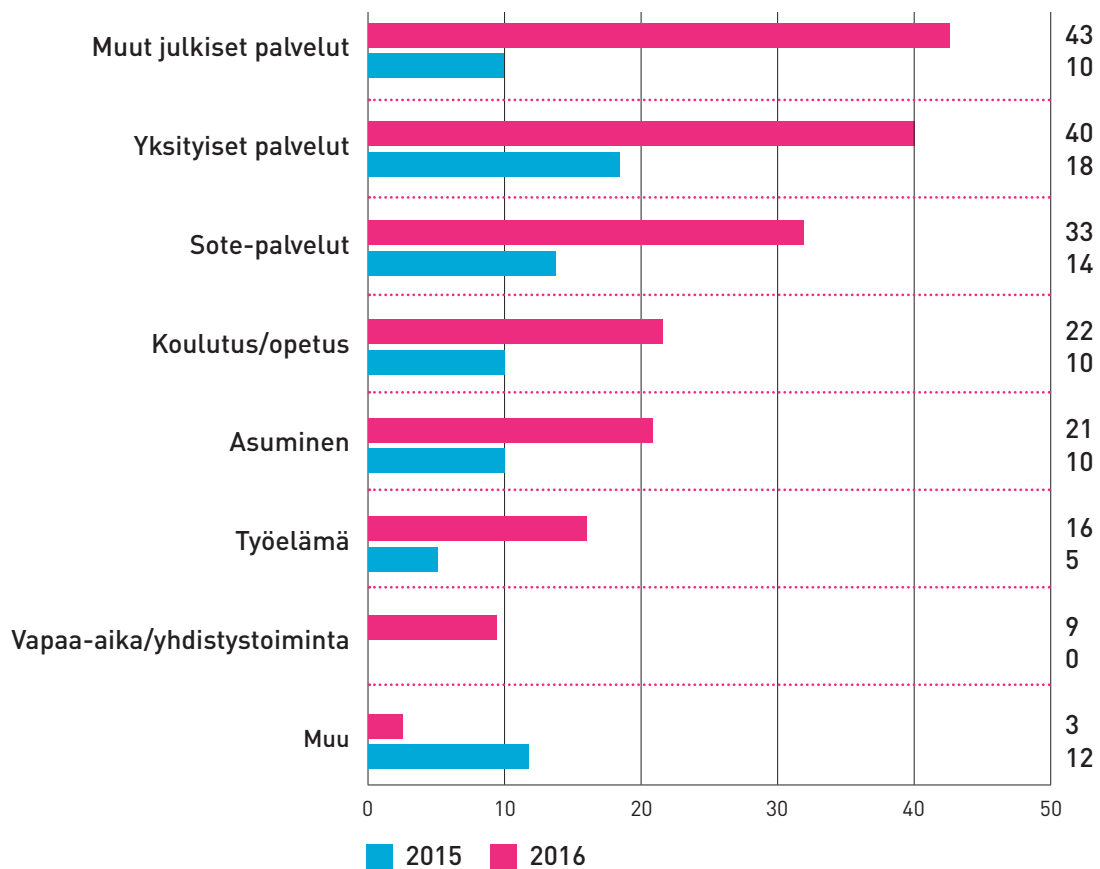
sia selvityksen elämänaalueilla, mutta he eivät kuitenkaan käytä aktiivisesti hyväkseen tarjolla olevia oikeusturva-keinoja.

Matalan kynnyksen oikeusturvakeinot, kuten yhdenvertaisuusvaltuutettu ja yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta ovat selvityksen mukaan melko huonosti tunnettuja ja vammaisten henkilöiden joukossa. Oman käsityksensä mukaan moni vastaajista tietää hyvin, mitä syrjintä tarkoittaa, mutta huomattavasti harvempi kokee tietävänsä oikeutensa, jos kohtaa syrjintää tai häirintää. Erityistä tarvetta on parantaa vammaisten henkilöiden tietoisuutta olemassa olevista oikeusturvaelimitystä. Toimenpiteiden kärkenä on oltava aktiivisen oikeustietoisuuden parantaminen. Kuluneen vuoden aikana valtuutetun toimistosta on tavattu vammaisjärjestöjä ja osallistuttu lukuksiin vammaisten henkilöiden oikeuksia käsitteleviin tilaisuuksiin tietoisuuden lisäämiseksi. Samoin olemme vaikuttaneet niin viranomaisten kuin yksityistenkin tavaroiden ja palvelun tarjoajien toimintaan menettelytapojen kehittämiseksi paremmin vammaiset henkilöt huomioivaan suuntaan.

Selvitys auttaa meitä osaltaan asettamaan tavoitteitamme ja kohdentamaan toimiamme paremmin vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Selvityksen tulosten jalkauttamiseksi käytäntöön pidämme vammaisten ihmisten oikeuksien edistämisen myös vuoden 2017 yhtenä painopistealueena. Tarkoituksena on vahvistaa edelleen yhteistyötä vammaisjärjestöjen kanssa sekä jakaa ja saada enemmän tietoa vammaisten ihmisten oikeuksista yhdenvertaisuusasioiden neuvottelukuntaan perustetun vammaisasioiden jaoston kautta. Oikeustietoisuus on yksi syrjintään puuttumisen peruspilareista.

”Minun näkemys on se, että ainakin työikäisellä ihmisellä työn tekeminen on keskeinen tapa kuulua johonkin ja muodostaa omaa identiteettiä.”

SYRJINTÄ ERI ELÄMÄNALUEILLA VAMMAISUUDEN PERUSTEELLA

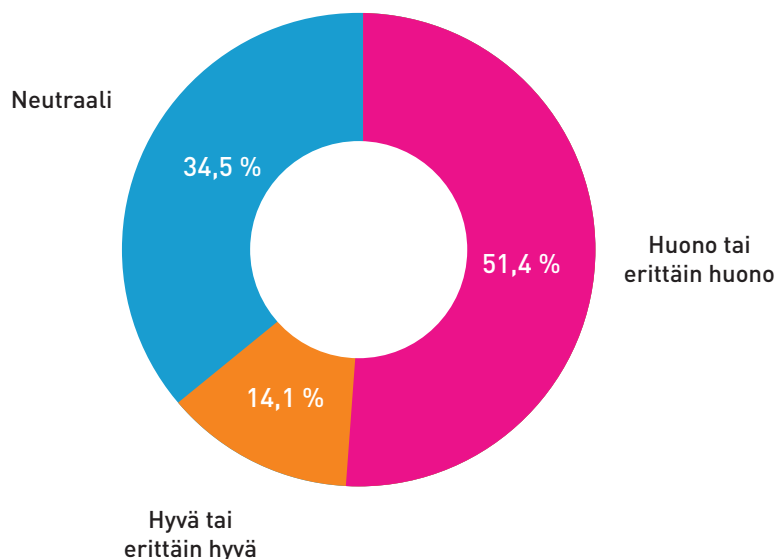

Miksi vammaisten henkilöiden yhteiskunnallisen osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutuminen on niin vaikeaa? Kun vammaisselvityksen tuloksia tarkastelee etäämmältä etsien vastausta, nousee vallitseva asenneilmapiiri vahvaksi ehdokkaaksi. Selvitys vahvisti työssäme jo aiemmin esille tulleen asenneongelman. Voidaan sanoa, että vammaisten ihmisten oikeudet ovat Suomessa muodollisesti hyvät, mutta ongelmana on oikeuksien toteutuminen arjessa. Valitettavasti yhteiskunnassamme on edelleen paljon toimijoita, jotka tarvitsevat valistuksen sisäistämiseksi, että vammaisilla henkilöillä on yhtäläiset oikeudet käydä koulua, tehdä työtä ja käyttää yleisesti tarjolla olevia palveluita. Vammaisten ihmisten täysimääräinen ja yhdenvertainen osallisuus suomalaisessa yhteiskunnassa ei kehity eikä toteudu ilman merkittävää

asenteiden muutosta. Paikka paikoin ja joillakin ihmisillä kyseessä ovat tiedostetut ja tarkoituksellisesti negatiiviset asenteet, kun taas toisilla on kyse tiedon ja ymmärryksen puutteesta. Jälkimmäisten kohdalla muutos lähtee liikkeelle tiedon leviämisestä, opastuksesta ja koulutuksesta. Ensin mainittujen kohdalla muutos taas edellyttää aktiivista oikeussuojakeinojen käyttöä sekä varoitavia, tehokkaita ja ennaltaehkäiseviä seuraamuksia oikeuksien loukkauksista.

”Ei puhuta, että on vammaisia, joilla on aivot ja jotka voisivat tehdä mitä tahansa tietotekniikka- tai myyntityötä. Se on semmoinen median ja ehkä yleisemmin yhteiskunnan ongelma, että vammaiset, nähdään liian ahtaasti vain tietyntyyppisinä vammaisina.”

VASTAAJIEN NÄKEMYS ASENNEILMAPIIRISTÄ VAMMAISIA IHMISIÄ KOHTAAN SUOMESSA (%) (N=426)

”Täällä on toisen maailmansodan aikainen käsitys vammaisista hyysättävinä ja autettavina. Järjestelmä kannustaa siihen, että ei ainakaan tehdä töitä tai jos tehdään, niin se on vammaisjärjestöissä.”

Vuonna 2015 voimaan tulleella uusitulla yhdenvertaisuuslailla on tärkeä rooli vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden lisäämisessä yhteiskunnassamme. Yhdenvertaisuuslaissa kielletään välillinen sekä välitön syrjintä vammaisuuden perusteella. Laissa säädetään myös viranomaisen, koulutuksen järjestäjän, työnantajan sekä tavaroiden ja palvelujen tarjoajan velvollisuudesta tehdä kohtuullisia mukautuksia. Mukautuksia tarvitaan, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa asioida viranomaisten kanssa sekä saada koulutusta, työtä ja yleisesti tarjolla olevia tavaroita ja palveluita samoin kuin suoritua työtehtävistä tai edetä työuralalla. Kohtuulliset mukautukset voivat olla hyvin erilaisia. Niiden toteuttaminen on aina riippuvaista vammaisen henkilön tarpeista, kyseessä olevasta tilanteesta ja siihen liittyvistä olosuhteista. Kohtuullisten mukautusten epäämässä on kyse syrjinnästä. Yhdenvertaisuuslain määräysten tulkinnasta tarvitaan lautakunnan ja tuomioistuinten ratkaisuja ja erityisesti vammaisten ihmisten näkökulmasta välittömän ja välillisen syrjinnän sekä kohtuullisten mukautusten laiminlyönnin rajoista. Siksi on toivottavaa, että oikeusturvaa ja hyvitystä syrjinnästä uskalletaan hakea matalan kynnyksen oikeusturvakeinojen lisäksi tuomioistuimista. Valtuutettu vei vuoden 2016 aikana yhden syrjintäepäilyn kohtuullisten mukautusten laiminlyöntinä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan, joka katsoi 20.4.2017 antamassaan ratkaisussa yhtiön syrjineen vammaista henkilöä epäämällä

häneltä kohtuullisen mukautuksen.

Tällä hetkellä vammaiset henkilöt ovat muuttuvan ympäristön ja yhteiskunnan keskellä tilanteessa, jossa he tietävät omaavansa oikeuksia. Isolle osalle on kuitenkin epäselvää, mitä nämä oikeudet tarkoittavat tai mahdollistavat sekä miten niitä tulisi käyttää. Selvityksemme vastaajien syrjintäkokemukset kertoivat osaltaan ulkopuolisuudesta ja siitä, ettei oikeussuojakeinoihin turvautuminen syrjintäasioissa ole lainkaan itseäänselvyys. Näyttää siltä, että tavaroiden ja palveluiden tarjonnassa, työelämässä ja sähköisissä palveluissa ei nähdä tarvetta luoda vammaisille henkilöille kohdennettuja toimenpiteitä heidän yhdenvertaisuutensa ja osallisuutensa parantamiseksi, vaan pidetään ikään kuin riittävänä, että hyvinvointivaltion tarjoama tukiverkko pitää heistä huolen.

”Minun näkemys on se, että ainakin työikäisellä ihmisellä työn tekeminen on keskeinen tapa kuulua johonkin ja muodostaa omaa identiteettiä.”

”Täällä on toisen maailmansodan aikainen käsitys vammaisista hyysättävinä ja autettavina. Järjestelmä kannustaa siihen, että ei ainakaan tehdä töitä tai jos tehdään, niin se on vammaisjärjestöissä.”

Selvityksemme tulosten valossa on ilmeistä, että Suomessa on vielä paljon tehtävää vammaisten ihmisten työmarkkina-aseman parantamisessa. Ylivoimaisesti suurin osuus

vastaajista kertoi olevansa eläkkeellä. Eläkkeellä olevien osuus kasvaa luonnollisesti iän myötä, mutta osuus on suuri kaikissa ikäryhmissä. Selvityksen tulokset kertovat, että vastaajien osallistuminen työelämään on valtaväestöä huomattavasti alhaisempaa, vaikka koulutustasossa ei ole merkittäviä eroja. Ilmiöiden välille ei voida vetää kausaalisuhdetta, mutta asiantila herättää ison kysymyksen siitä, mikä on työnantajien halukkuus ja valmius palkata vammaisia ihmisiä. Vastaajien näkemykset vammaisuuden vaikutuksesta työhönotossa oli selkeä, vammaisuus asettaa työnhakijan heikompaan asemaan suhteessa toiseen hakijaan, vaikka molemmilla olisi yhtäläiset taidot ja pätevyys. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kannustaa viranomaisia ja työnantajia etsimään uusia malleja ja keinoja saada vammaiset ihmiset enenevässä määrin mukaan työelämään. Mahdollisuus työssäkäyntiin vahvistaa jokaisen itsetuntoa, itsenäisyyttä ja elämän laatua.

Vammaisten henkilöiden kokemuksia liittyen sähköisten palveluiden saavutettavuuteen ei ole aikaisemmin selvitetty, vaikka keskustelua teemasta on käyty jo pidempään. Yhdenvertaisuusvaltuutetun työssä sähköiset palvelut ovat näkyneet kanteluina liittyen muun muassa vahvaa sähköistä tunnistautumista edellyttäviin palveluihin. Pääsääntöisesti ongelma on ollut se, ettei kantelun tehneellä vammaisella asiakkaalla ole tai hänelle ei myönnetä verkkopankkitunnuksia. Vammaisille ihmisille sähköisten palveluiden käyttäminen ei ole yksioikoista. Selvityksessä käy ilmi, että vammaisilla ihmisillä on vammastaan johtuvia vaikeuksia saada verkosta tarvitse-

maansa tietoa, hankkia tavaroita ja palveluita sekä hoitaa asioitaan. Havainto pätee yhtäläisesti verkossa tarjolla olevaan tietoon, palveluiden ja tavaroiden hankintaan sekä asioiden hoitamiseen. Myös työelämässä digitaalisessa toimintaympäristössä työskentely on monessa tehtävässä oleellista.

Verkkopalvelujen ongelmat johtuvat tyypillisesti siitä, että ne ovat esteellisiä apuvälineitä ja mukautettua näyttöä käyttäville, eivätkä ne vastaa vammaisten ihmisten palvelutarpeita. Tämä kertoo siitä, että sähköiset palvelut suunnitellaan ja toteutetaan ilman, että vammaisten ihmisten tarpeita on mietitty, saati että heidän käyttökokeuksiaan olisi selvitetty. Toteuttamistavasta johtuen sähköiset palvelut eriarvoistavat vammaisia henkilöitä liian usein. Lisäksi siirtyminen sähköisiin palveluihin saattaa luoda ongelmia myös sellaisissa palveluissa, joissa niitä ei aikaisemmin ole ollut.

Digitaalisiin palveluihin panostetaan laajasti niin yksityisellä sektorilla kuin valtion hallinnossakin. Sähköiset palvelut antavat uusia mahdollisuuksia myös vammaisille henkilöille ja helpottavat arkea. EU:n saavutettavuusdirektiivi (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (2016/2102) julkisen sektorin elinten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta) pakottaa miettimään toteutustapoja jatkossa tarkemmin julkisella sektorilla. Olennaista on, että prosessissa vammaiset ihmiset osallistetaan sähköisten palveluiden suunnitteluun ja niiden toteuttamiseen.

YHDENVERTAISUUSVALTUUTETUN VUODEN 2016 ASIAKASTYÖ LUKUINA

Kahden vuoden tilastot näyttävät, että yhteydenotot eivät lisääntyneet ainoastaan ensimmäisenä vuotena valtuutetun toimialan laajennuttua. Nousevat yhteydenottoluvut osoittavat, että yhdenvertaisuusvaltuutetun tunnettuus lisääntyy. Silti on selvää, että tiettyjä erityisen haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä on vaikea tavoittaa. Tämä näkyy esimerkiksi yhdenvertaisuusvaltuutetun vammais selvityksen tuloksissa, joiden mukaan harva vammaisen henkilö tuntee yhdenvertaisuusvaltuutetun yhtenä tärkeänä painopistealueena vuodelle 2017 onkin oman toiminnan näkyvyyden lisääminen ja yhteydenotokynnyksen alentaminen.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun asiakaspalvelussa käsiteltiin vuoden 2016 aikana 1189 yhteydenottoa, joista valtaosa (891) koski syrjintäepäilyä. Käsitellyssä oli siis 80 % enemmän yhteydenottoja kuin vuonna 2015.

Suurin osa syrjintäepäilyistä kohdistui viranomaisiin, mutta myös yksityiset toimijat, kuten palvelujen tarjoajat, löytyivät syrjivän osapuolen joukosta entistä useammin. Vuonna 2016 yksityinen taho oli syrjintäepäily vastapuolena 318 yhteydenotossa. Kunnan toiminnasta otettiin yhteyttä 223 kertaa ja valtion toiminnasta 126 kertaa.

Vuoden 2016 yhteydenotoista 116 koski sosiaali- ja terveyspalveluja, 91 yhteydenottoa liittyi asumiseen, 84 koulutuk-

seen ja opetukseen sekä 144 työelämään. Asumiseen liittyvissä yhteydenotoissa näkyi selvästi oleskeluluvan saaneiden turvapaikanhakijoiden haaste löytää oma koti, ja alkuperä olikin tavallisin syrjintäperuste asumiseen liittyvissä tapauksissa.

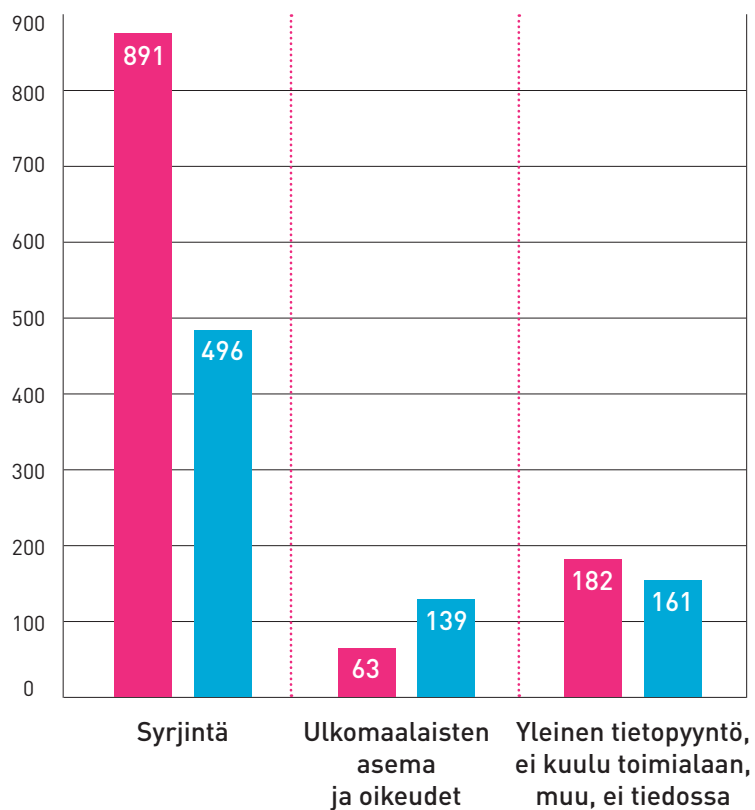
Vammaisiin liittyvän syrjinnän yhteydenotot lähes kaksinkertaistuivat vuoteen 2015 verrattuna. Yleisin syrjintäperuste oli alkuperä, jonka perusteella tehtyjen ilmoitusten lukumäärä on pysynyt lähes samana viimeisen kahden vuoden aikana (203 v. 2015 ja 212 v. 2016). Vaikka tiedetään, että seksuaalivähemmistöt kohtaavat huomattavan paljon syrjintää Suomessa, on yhteydenottoja kuitenkin vähän. Vuonna 2016 tuli 27 yhteydenottoa. Syitä tähän on todennäköisesti monia. Moni ei vielä tiedä, että valtuutetun toimivalta on laajentunut kattamaan seksuaalisen suuntautumisen. Epäluottamus viranomaisiin, tottuminen syrjintään, lisäsyrjinnän pelko ja identiteetin paljastumisen pelko vähentävät osaltaan halukkuutta kertoa syrjinnästä. Nuoret eivät myöskään ota yhdenvertaisuusvaltuutettuun yhteyttä, mutta lapsi oli asiakkaana 42 tapauksessa. Nämä tapaukset liittyivät usein koulutukseen.

Turvapaikanhakijat ja elämä vastaanottokeskuksissa näkyivät vuoden 2016 yhteydenotoissa ja muun muassa tästä syystä syrjintä kansalaisuuden perusteella on lisääntynyt yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulleissa yhteydenotoissa.

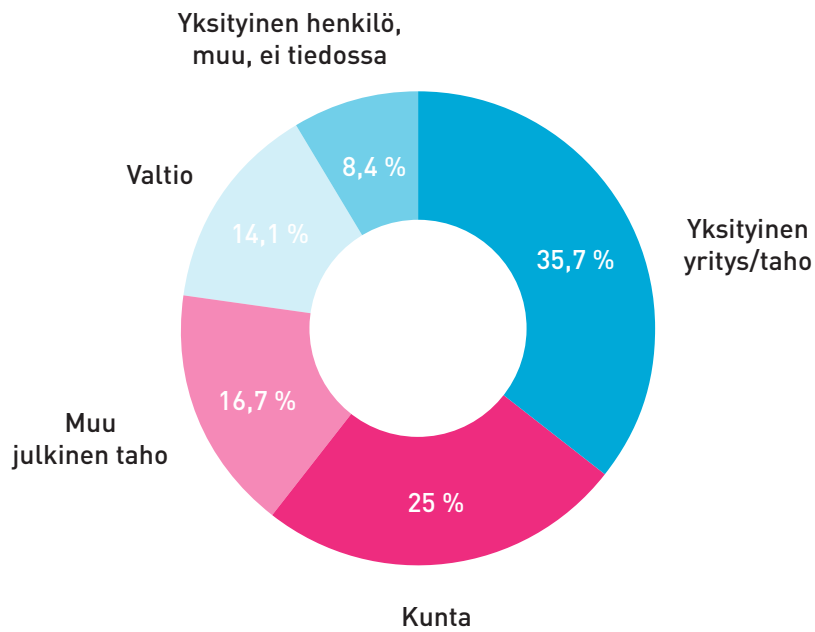

Yhdenvertaisuusvaltuutetun tilastot perustuvat asiakastyössä käytössä olevaan yhteydenottorekisteriin. Yhteyttä voi ottaa verkkosivujen kantelulomakkeen, puhelinpäivystyksen (ma–pe klo 10–12), sähköpostin kautta tai kirjeitse. Asiakastapaukset käsitellään elämäalueittain.

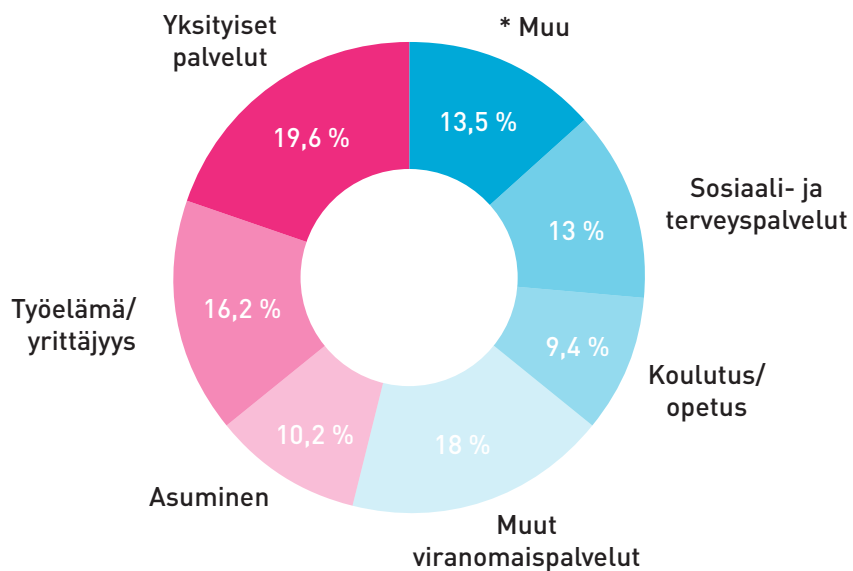
ASIOIDEN LUOKITTELU

SYRJINNÄN VASTAPUOLI

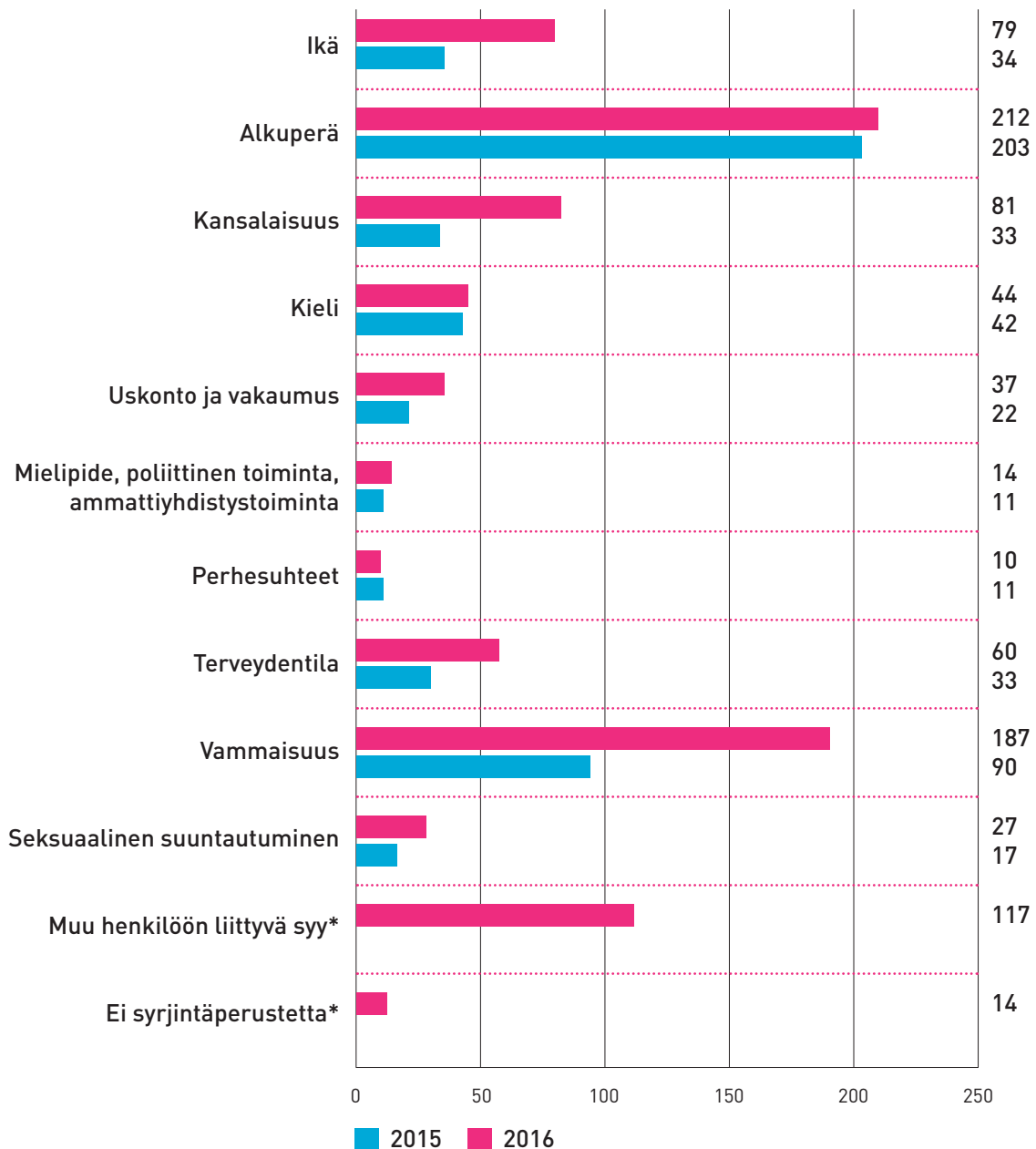

SYRJINTÄ ERI ELÄMÄNALUEILLA

*Muu, esimerkiksi: kolmas sektori, yhdistystoiminta, vapaa-aika, lainsäädäntö, media, yksityisten välinen, ei selkeää elämäntiluetta, ei tiedossa

KÄSITELTYJEN SYRJINTÄILMOITUSTEN SYRJINTÄPERUSTEET

*Vuonna 2015 näitä ei tilastoitu. Muu henkilöön liittyvä syy voi tarkoittaa esimerkiksi vankilatuomiota, asuinpaikkaa, ammattia, koulutustasoa tai luottotietohäiriötä.

YHDESSÄ SIDOSRYHMIEN KANSSA JA VAIKUTTAMISTYÖLLÄ YHDENVERTAISUUTTA EDISTÄMÄSSÄ

Kolmisenkymmentä puhetta suuremmissa tilaisuuksissa, neljäkymmentä koulutustilaisuutta, yli sata tapaamista, messuihin osallistumista, omien seminaarien järjestämistä ja kymmenien lausuntojen kirjoittamista lainvalmisteluun, toiminnasta tiedottamista eri kanavissa: yhdenvertaisuusvaltuutetun työ yhdenvertaisuuden edistämiseksi on melkoinen urakka. Asiakastyö vie suuren osan asiantuntijoiden työajasta, mutta se on vain osa yhdenvertaisuusvaltuutetun toimintaa. Tietoisuuden lisääminen yhdenvertaisuudesta, kouluttaminen, sidosryhmien tapaaminen ja asiantuntijuuden tuominen esimerkiksi lainvalmisteluun muodostavat kokonaisuuden, joka vie yhdenvertaisuutta eteenpäin askel askeleelta ja aikaansaa muutosta parempaan niin lainsäädännössä, rakenteissa kuin yksittäisen henkilön elämässä.

Vuoden 2016 aikana yhdenvertaisuusvaltuutettu sekä toimiston muu henkilökunta tapasi laajasti viranomaisia, kansalaisjärjestöjä, mediaa sekä julkisen ja yksityisen sektorin muita toimijoita. Valtuutettu piti myös säännöllisesti yhteyttä ministereihin ja kansanedustajiin.

Vähemmistöjä edustavat järjestöt ja tahot kuten SETA, Somalialaisliitto, muslimiverkosto, eri vammaisjärjestöt kuten esimerkiksi Kuurojen Liitto, Kynnys ry, Näkövammaisten keskusliitto ja vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE, vapaa-ajattelijat, Allianssi ja Venäjänkielisten yhdistysten liitto ovat tärkeä silta ennen kaikkea syrjinnän puuttumisen työssä. Järjestöiltä valtuutettu saa arvokasta tietoa siitä, millaista syrjintää eri ryhmät kohtaavat, ja toisaalta järjestöt pystyvät neuvomaan ja tarvittaessa ohjeistamaan syrjintää kohtaavia jäseniään ottamaan yhteyttä valtuutettuun. Järjestökenttä

kutsui aktiivisesti tilaisuuksiinsa yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston edustajia kertomaan yhdenvertaisuuslaista ja sen soveltamisesta. Tietoisuus omista oikeuksista on perusedellytys yksilön oikeusturvan toteutumiseksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kävi vuoden aikana keskustelua yhdenvertaisuuslain vaikutuksista vakuutus- ja pankkisektorin ja eri finanssialan toimijoiden kanssa. Vakuutuksen ottaminen voi tuntua itsestään selvältä mahdollisuudelta lisäsuojaan, mutta monelle vähemmistöön kuuluvalla se ei sitä ole. Esimerkiksi vammaiset tai pitkäaikaissairaat henkilöt joutuvat taistelemaan vakuutuksen saamiseksi. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tietoon on myös saatettu, että alkuperä tai jopa asuinpaikka voi vaikuttaa vakuutuksen tai luoton saantiin. Vakuutusyhtiöillä, pankeilla ja luotonantajilla on luonnollisesti oikeus, ja velvollisuus, tehdä toimintansa edellyttämää riskianalyysia, mutta myös näitä tahoja koskee yhdenvertaisuuslaki. Jokaisella vakuutuksen- tai luotonhakijalla on oikeus tulla arvioiduksi yksilönä eikä osana tiettyä ryhmää.

Pitkäaikainen yhteistyö eri uskonnollisten ryhmien kanssa jatkui. Muslimiyhteisöjen kanssa keskusteluja käytiin siitä, mitä oikeus omaan uskontoon ja uskonnolliseen identiteettiin merkitsee. Miten oikeus uskonnonharjoittamiseen voi toteutua, jos uskonnollisen identiteetin näkymistä ulospäin yritetään rajoittaa? Yhtä tärkeää oli dialogi niin Uskot-foorumien kuin uskonnottomien yhteisöjen ja vapaa-ajattelijoiden kanssa. Miksi uskonnon harjoittaminen edelleen liittyy koulun tai päiväkotien arkeen? Yhdenvertaisuusvaltuutetun edustajat tapasivat myös Uskontojen uhrien tuki ry:n edustajat vuonna 2016.

Järjestöiltä valtuutettu saa arvokasta tietoa siitä, millaista syrjintää eri ryhmät kohtaavat, ja toisaalta järjestöt pystyvät neuvomaan ja tarvittaessa ohjeistamaan syrjintää kohtaavia jäseniään ottamaan yhteyttä valtuutettuun.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu tekee paljon yhteistyötä eri viranomaisten kautta. Asiakaspalvelun kautta saadut syrjintäpäilyt luovat kuvan rakenteissa olevista ongelmista. Yhdenvertaisuusvaltuutetulla on säännöllinen dialogi Kuntaliiton, kunnallisten toimijoiden ja kuntien kanssa. Sen kautta edistetään yhdenvertaisuutta vuokra-asuntomarkkinoilla, pohditaan syrjintäkokemuksia sosiaalipalveluissa, keskustellaan ihmiskaupan uhrien auttamisesta ja luodaan paremmat mahdollisuudet saavutettavaan joukkoliikenteeseen.

Joukkoliikenteeseen liittyvät saavutettavuushaasteet ovat olleet yhdenvertaisuusvaltuutetun agendalla vuonna 2016. Yhdenvertaisuusvaltuutettu tapasikin eri joukkoliikenteen edustajia tavoitteenaan edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta julkisten liikennevälineiden käyttäjinä. Keskusteluissa nousi esille esteettömyysratkaisujen lisäksi muun muassa palvelujen tarjoajien velvollisuus tehdä tarvittavia kohtuullisia mukautuksia, henkilökohtaisen avustajan kustannukset sekä esimerkiksi kesällä 2016 ratifioitun YK:n vammaisten henkilöi-

Yhdenvertaisuusasiain neuvottelukunta aloitti toimintansa

Yhdenvertaisuusasiain neuvottelukunta aloitti toimintansa vuonna 2016. Ensimmäinen kokous pidettiin joulukuussa ja järjestäytymisen lisäksi yhdenvertaisuusvaltuutetun tekemä vammaisselvitys oli kokouksen aiheena.

Yhdenvertaisuusasiain neuvottelukunta toimii yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston yhteydessä yhdenvertaisuusvaltuutetun tukena. Neuvottelukunnan tehtävänä on toimia väljänä yhdenvertaisuusvaltuutetun ja sidosryhmien välillä. Neuvottelukunnan jäseniksi on nimetty syrjinnän ehkäisemisen kannalta keskeisiä toimijoita ja viranomaisia.

Yhdenvertaisuusasiain neuvottelukunnan yhteyteen perustettiin vuoden aikana kolme jaostoa: ulkomaalaisjaosto, vammaisasioiden jaosto ja työelämäjaosto. Jaostot kokoontuvat 2–4 kertaa vuodessa.

den yleissopimuksen merkitys. Yhdenvertaisuuden edistämistyö liikennöitsijöiden suuntaan jatkuu vielä vuoden 2017 aikana.

Aluehallintoviranomaisten työsuojelun alueen kanssa yhdenvertaisuusvaltuutettu tekee tiivistä yhteistyötä työelämäsyrynnän kitkemiseksi. Työsuojeluviranomaisella on vastuullaan yksittäisten syrjintätapausten tutkiminen työelämässä ja yhdenvertaisuusvaltuutetulla taas tehtävänä muun muassa edistää yhdenvertaisuutta työelämässä. On tärkeää, että työsuojeluviranomaiset ja yhdenvertaisuusvaltuutettu käyvät omien tapaustensa ja syrjintäarvioidensa kautta keskustelua mahdollisimman yhdenmukaisen syrjintätulkinnan löytämiseksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on vuoden 2016 aikana tehnyt tiivistä yhteistyötä poliisin ja syyttäjälaitoksen kanssa. Ihmiskauppa-asioissa ja maastapoistamisen täytäntöönpanon valvonnassa dialogi on ajoittain lähes päivittäistä. Valtuutettu itse tapasi poliisiylijohdaja Seppo Kolehmaisena useaan otteeseen vuoden aikana ja yhdenvertaisuusvaltuutetun henkilökunta kävi poliisiammattikorkeakoulussa kouluttamassa muun muassa ihmiskaupan tunnistamisessa.

PYRKIMYS ESTÄÄ TURVAPAIKAN- HAKIJOIHIN JA VÄHEMMISTÖUSKONTOIHIN KOHDISTUVAA RASISMIA

Yhdenvertaisuusvaltuutetulle tuli vuoden 2016 aikana useita yhteydenottoja maahanmuuttovastaisista ja rassistisista mielenosoituksista, joita järjestettiin vastaanottokeskusten läheisyydessä tai toistuvasti moskeijoiden edessä uskonnollisten tilaisuuksien alkaessa. Valtuutettu

esitti asiasta huolensa poliisihallitukselle ja korosti, että kokoontumis- ja sanavapaus ovat keskeisiä perusoikeuksia, joita poliisin on toiminnassaan kunnioitettava, mutta samalla on huomioitava ihmisarvon loukkaamattomuus ja muut perusoikeudet, kuten yksityisyyden ja kotirauhan suoja, uskonnonvapaus sekä lapsen oikeudet.

Uskonnon harjoittamiseen käytettävien rakennusten edessä järjestettävien mielenosoitusten osalta valtuutettu kiinnitti huomiota perustuslaissa turvattuun uskonnon vapauteen, joka poliisin tulisi huomioida kokoontumislakia sovellettaessa, ja pohtia tarvetta osoittaa mielenosoitukselle toinen paikka. Mielenosoituksen siirtämiselle on perusteita tilanteissa, joissa mielenosoitus toistuvasti järjestetään uskonnon harjoittamiseen käytettävän rakennuksen edessä uskonnollisen tilaisuuden aikana tai sen alkaessa.

Jos mielenosoituksissa halutaan ilmaista näkemys esimerkiksi maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikasta, ovat mielenosoituksen tarkoituksen kannalta sopivimpia sellaiset paikat ja rakennusten edustat, joissa päätetään maahanmuutto- ja turvapaikka-asioita (esim. kunnanvaltuuston kokouspaikka) kuin turvapaikanhakijoiden asutukset tai moskeijan edusta.

Mielenosoitus voi myös olla yhdenvertaisuuslain mukaisista häirintää, kun mielenosoituksessa loukataan vähemmistöryhmiin kuuluvien henkilöiden ihmisarvoa ja luodaan näitä henkilöitä halventava, uhkaava tai vihamielinen ilmapiiri. Tällöin tulisi poliisin kokoontumislain 21 §:n nojalla keskeyttää mielenosoitus.

Valtuutetun aloitteen pohjalta poliisihallitus lähetti tammikuussa 2017 poliisilaitoksille kirjeen, jossa kehoitetaan

Kokoontumis- ja sanavapaus ovat keskeisiä perusoikeuksia, joita poliisin on toiminnassaan kunnioitettava, mutta samalla on huomioitava ihmisarvon loukkaamattomuus ja muut perusoikeudet, kuten yksityisyyden ja kotirauhan suoja, uskonnonvapaus sekä lapsen oikeudet.

poliisiyksiköitä kiinnittämään huomiota valtuutetun esille nostamiin asioihin ja ryhtymään tarvittaessa toimenpiteisiin mielenosoitusten siirtämiseksi tai keskeyttämiseksi.

VIHAPUHE JA VIHARIKOLLISUUS

Yhdenvertaisuusvaltuutettu osallistui vuoden 2016 aikana aktiivisesti yhteiskunnalliseen keskusteluun lisääntyneestä vihapuheesta ja erilaisten muukalaisvihamielisten ryhmien ja ääri-ideologisten liikkeiden toiminnasta sosiaalisessa mediassa ja katukuvassa.

Pohjoismaisen vastarintaliikkeen yhä näkyvämpi läsnäolo katukuvassa muun muassa itsenäisyyspäivänä ja Helsingissä pahoinpitelyyn johtaneessa mielenosoituksessa herätti keskustelun tällaisten avoimesti lainvastaisten äärijärjestöjen toiminnan ja symbolien käytön kieltämisestä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoi, että oli pohdittava vastarintaliikkeen oikeuttaa osoittaa mieltään ja levittää

liikkeen ihmisarvoa loukkaavaa fasistista sanomaa. Valtuutettu katsoo, että avoimen rassistiset järjestöt, joiden ideologia ja toiminta loukkaa syvästi toisten ihmisten ihmisarvoa, eivät nauti perus- ja ihmisoikeuksien suojaa kokoontumis- ja sananvapautta. Mikäli toimivaltaiset viranomaiset eivät reagoi järjestäytyneeseen rassistiin ja vihapuheeseen, yleisön keskuudessa saattaa levitä käsitys siitä, että tällainen toiminta on sallittua eikä siihen puututa.

Poliisihallitus nosti 2.3.2017 Pirkanmaan käräjäoikeudessa kanteen Pohjoismaisen vastarintaliikkeen lakauttamiseksi, katsoen sen toiminnan olevan olennaisesti vastoin lakia ja hyviä tapoja. Poliisi katsoi, että väkivaltaisten ja avoimen rassististen järjestöjen toiminnalle ei pidä antaa sijaa suomalaisessa yhteiskunnassa.

SAAKO NATSILIPPUA PITÄÄ IKKUNASSA?

Joulukuussa 2016 yhdenvertaisuusvaltuutettu jätti hakemuksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan, pyytäen lautakuntaa kieltämään natsilipun pitämisen näkyvästi esillä opiskelija-asunnon ikkunassa. Valtuutettu katsoo, että kyse on yhdenvertaisuuslain vastaista härinnästä. Natsilippu oli ollut ikkunassa selvästi nähtävillä yli 8 kuukautta eikä henkilö ollut suostunut sen poistamiseen vuokranantajan, Helsingin seudun opiskelija-asuntosäätiön (HOAS) pyynnöistä huolimatta. Kyseisessä vuokratalossa asuu paljon ulkomaalaistaustaisia henkilöitä, jotka ovat kokeneet lipun loukkaavaksi ja uhkaavaksi. Lippu oli yleisesti kaikkien naapureiden ja kyseisen korttelin sisäpihalla liikkuvien ihmisten nähtävillä.

Valtuutettu katsoo, että käyttäytyminen osoittaa perustavanlaatuisia kunnioituksen puutetta tiettyjä henkilöitä kohtaan esimerkiksi heidän etnisen alkuperänsä ja uskontonsa vuoksi.

Tapaus on periaatteellisesti tärkeä aikana, jolloin vihapuhe ja vihamielisen ilmapiirin luominen tuntuu vain lisääntyvän. Vihapuhe, erilaiset viharikokset ja muut rasismien muodot ovat lisääntyneet huolestuttavasti ja samalla ilmapiiri erilaisia vähemmistöjä kohtaan on kiristynyt. Jopa aivan keskeisimpiä ihmisoikeuksia on alettu kyseenalaistaa.

”Sananvapaudella ei suojata vihapuhetta tai muita mielenilmaisuja, jotka syvästi loukkaavat toisten henkilöiden ihmisarvoa. Emmekä halua, että rasismiin ja syrjintään yllyttäviä symboleja levitetään julkisesti Suomessa”, yhdenvertaisuusvaltuutettu totesi jättäessään hakemuksen lautakuntaan.

VIHAPUHE JA ANONYYMI REKRYTOINTI TEEMOINA SAKSAN SYRJINTÄVALTUUTETUN VIERAILUN AIKANA

Vihapuhe nousi pääteemaksi kun Saksan syrjintävaltuutettu Christine Lüders vieraili Suomessa keväällä 2016. Saksassa syrjintävaltuutettu on ollut vahva osapuoli maan tiukennettujen vihapuhevastaisten käytäntöjen luomiseksi. Yhdenvertaisuusvaltuutetun, median ja muiden kentän toimijoiden kanssa järjestetyn pyöreän pöydän keskustelun aikana syntyi ajatuksia vihapuheen kitkemiseksi. Moni keväällä esiin nostettu ajatus onkin jo toteutumassa. Keskustelussa penättiin aktiivisempaa otetta poliisilta sekä enemmän yhteistyötä kansainvälisten toimijoiden kanssa. Poliisi on perustanut erillisen viharikosyksikön, jonka yksi päätehtävistä on olla läsnä verkossa ja ennaltaehkäistä vihapuhetta. Myös faktantarkistuspalveluita peräänkuulutettiin ja niitä syntyykin koko ajan enemmän. Yhdenvertaisuusvaltuutettu jatkaa omalta osaltaan työtä vihapuheen kitkemiseksi vuonna 2017, jolloin aihe on yksi valtuutetun pääpainopistealueista.

SAAMELAISTEN PERUS- JA IHMISOIKEUSTYÖN TUKEMINEN

Yhdenvertaisuusvaltuutettu tapasi vuoden aikana eri saamelastoimijoita monissa eri yhteyksissä. Valtuutettu oli myös puhujana useissa saamelaiden oikeuksia käsitellessä tilaisuuksissa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu Kirsi Pimiä puhui muun muassa Saamelaiset, arktinen ja ympäristöpäätöksenteko -seminaarissa Helsingissä tammikuussa sekä Avaimia yhdenvertaisuuteen -seminaarissa Rovaniemellä syyskuussa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu tapasi marras-joulukuun vaihteessa Inarissa Saamelaiskäräjien edustajat, Inarin kunnan edustajat sekä kolttien luottamusmiehen ja tutustui koltansaamen kielipesän toimintaan.

”Sananvapaudella ei suojata vihapuhetta tai muita mielenilmaisuja, jotka syvästi loukkaavat toisten henkilöiden ihmisarvoa. Emmekä halua, että rasismiin ja syrjintään yllyttäviä symboleja levitetään julkisesti Suomessa.”

Yhdenvertaisuusvaltuutettu seurasi vuoden 2016 aikana erityisesti saamenkielisen varhaiskasvatuksen ja opetuksen tilannetta sekä saamelaisalueella että sen ulkopuolella. Vaikuttamistyössään valtuutettu piti esillä saamelaisten kielellisiä, kulttuurisia ja perinteisen elinkeinonharjoittamisen oikeuksia liittyen muun muassa metsähallituslakiin, varhaiskasvatuksen perusteiden uudistamiseen, SOTE-uudistukseen ja saamelaisten kalastusoikeuksiin vaikuttavaan Tenojoen sopimukseen.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on huolissaan saamelaisten oikeudesta osallistua päätöksentekoprosesseihin, joissa käsitellään heihin suoraan vaikuttavia asioita. Saamelaisten tulee sisällyttää lainsäädännön ja kansainvälisten sopimusten valmisteluun ajallaan ja ennakoivasti siltä osin kuin niissä käsitellään suoraan heitä koskevia asioita.

Tenojoen sopimuksen neuvotteluiden osalta apulaisoikeuskansleri totesi ratkaisussaan (OKV/12/21/2016), että maa- ja metsätalousministeriö oli tietyiltä osin laimin-

lyönyt neuvotteluelvoitteen noudattamisen. Neuvottelut Saamelaiskäräjien kanssa sopimuksesta ja sen sisällöstä olisi tullut pitää ennen Suomen ja Norjan välisten neuvottelujen päättymistä, jotta saamelaiskäräjille lailla taattu vaikuttamismahdollisuus olisi ollut aito. Apulaisoikeuskansleri katsoi, ettei asian käsittely ollut myöskään hyvän hallinnon näkökulmasta asianmukaista.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on myös kiinnittänyt huomiota saamelaisiin erityisesti verkossa kohdistuvaan vihapuheeseen ja siihen, että saamelaisten asema julkisuudessa ja mainonnassa on heikko. Saamelaisten asema alkuperäiskansana tuo saamelaiskulttuurille erityisen suojan, jota ei edelleenkään Suomessa ymmärretä ja esimerkiksi saamelaisia vaatteita väärinkäytetään toistuvasti mainonnassa ja mediassa. Valtuutettu näkee tärkeänä, että opetusta saamen kielessä ja saamenkielistä opetusta tulisi suuremmissa määrin tarjota myös Saamenmaan ulkopuolella asuville saamelaisille lapsille.

KANSAINVÄLINEN YHTEISTYÖ

Yhdenvertaisuusvaltuutetulla on laissa määritelty tehtävä osallistua kansainväliseen ja eurooppalaiseen yhteistyöhön. Tiivistä yhteistyötä tehdään pohjoismaisten kollegojen kanssa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu osallistuu myös muun muassa EU:n perusoikeusvirasto FRA:n toimintaan, tekee yhteistyötä Euroopan rasmin ja suvaitsemattomuuden vastaisen komitean, ECRI:n kanssa ja on myös aktiivinen esimerkiksi EU-komission eri työryhmissä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu osallistuu aktiivisesti eurooppalaisen yhteistyöverkoston Equinetin toimintaan sekä kouluttajana että koulutettavana ja vahvana kes-

kustelukumppanina. Eurooppalaisten kollegojen kanssa käydyt pohdinnat yhteisistä haasteista ovat hedelmällisiä. Equinetissä Euroopan maiden syrjinnän vastaisen työn asiantuntijat kouluttautuvat ja tekevät yhteistyötä tukeakseen toisiaan ammatillisesti. Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston edustajat ovat monen työryhmän aktiivisia jäseniä. Vuoden aikana yhdenvertaisuusvaltuutettu osallistui muun muassa sosiaalisen median koulutukseen ja eri työryhmien työskentelyyn. Strategic Litigation -työryhmä laatii käsikirjan oikeusprosessien käytöstä strategisena välineenä syrjintään puuttumisessa, Policy formation -työryhmä pohtii syrjintälainsäädännön linjavetoja ja viestintätyöryhmä parhaita käytäntöjä viestinnän eri osa-alueilla.

FIBS R.Y.

POLIISIAMMATTIKORKEAKOULU

KUNTALIITTO

ERITYISLIIKUNNAN SYMPOOSIUM

NORDISK OMBUDSMÖTE

MUSLIMIVERKOSTO

IHMISKAUPAN UHRIEN AUTTAMISJÄRJESTELMÄ

VAKUUTUSLAKIMIESTEN YHDISTYS

FINANSSIVALVONTA

LYHYTKASVUISET R.Y.

SOSTE

EDUCA

MIGRI

FACEBOOK

ECRI EQUINET

VANE

RONK

VAPAA-AJATTELIJAT

SUOMI AREENA

PARALYMPIAKOMITEA

SUOMEN PAKOLAISAPU

VAMPO

IHMISOIKEUSLIITTO

FRA

IHMISOIKEUSKESKUS

ROMANIASIAN NEUVOTTELUKUNTA

ETNISTEN SUHTEIDEN NEUVOTTELUKUNTA

POLIISIHALLITUS

MAAILMA KYLÄSSÄ

VAMMAISNEUVOSTOT

PRIDE

HSL

SAAMELAISKÄRÄJÄT

SUOMEN PAKOLAISNEUVONTA

KUULOLIITTO

EKUMEENINEN NEUVOSTO

SIGNMARK

VAMMAISNEUVOSTOT

FINANSSIALAN KESKUSLIITTO

AVI

KEHITYSVAMMALIITTO

VR

FINANSSIVALVONTA

POHJOISMAINEN MINISTERINEUVOSTO

YHDENVERTAISUUSLAIN TULKINTAKÄYTÄNNÖN LUOMINEN

OIKEUDESSA ANNETTujen LAUSUNTOJEN KESKEISET HUOMIOT

Valtuutettu nosti lausunnossaan oikeudelle esille, että romanit kokevat tyypillisesti syrjintää yksityisten palveluntarjoajien taholta. Tyypillisesti on kyse palvelun epäämisestä tai asiointitilanteissa käytetyistä tehostetuista valvontatoimenpiteistä. Molempien ilmiöiden taustalla ja vaikuttimena ovat usein stereotyyppiset käsitykset, joiden seurauksena romaniasiakasta ei kohdella yksilönä vaan ryhmänsä edustajana. Valtuutetun tietoon on myös tullut tapauksia, joissa yksityinen palveluntarjoaja on ohjeistanut työntekijöitä valvomaan erityisesti romaniväestöön kuuluvia henkilöitä. Valtuutettu muistutti lausunnossaan, että myös ohje ja käsky syrjiä ovat laissa kiellettyä syrjintää. Työnantaja ei siis saa antaa työntekijöille esimerkiksi etniseen profilointiin luokiteltavaa ohjetta.

Valtuutettu lausui oikeudessa tapauksesta, jossa oli kyse vammaispalvelulain nojalla myönnetystä kuljetuspalvelusta. Tapauksessa kunta oli kieltänyt henkilöä käyttämästä oman perheenjäsenen tuottamia taksipalveluita kuljetuspalvelumatkoihin, mistä johtuen henkilön mahdollisuudet valita taksipalveluiden tarjoaja olivat rajoitetummat kuin muiden. Valtuutettu kiinnitti oikeuden huomiota siihen, että henkilö joutui kunnan viranhaltijan päätöksen vuoksi epäsuotuisaan asemaan suhteessa kunnassa asuviin muihin vammaisiin henkilöihin, joille on myönnetty kuljetuspalvelu. Valtuutettu muistutti, ettei syrjintäperusteen tarvitse olla syrjityksi väitettyä henkilöä henkilökohtaisesti koskeva seikka, vaan se voi olla myös jotakuta toista esim. henkilön

läheistä koskeva seikka. Valtuutetun näkemyksen mukaan kyse oli muusta henkilöön liittyvästä syystä ja kuljetuspalveluun oikeutetun henkilön perheenjäsenen toimimista taksipalvelun tarjoajana voitiin pitää syrjintäperusteena.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu antoi oikeudelle lausunnon tapauksessa, jossa oli kyse verkkopankkitunnusten myöntämisestä näkövammaiselle henkilölle. Perustuslakivaliokunta on todennut, että yhdenvertaisuuslaki on syrjintää arvioitaessa ensisijainen suhteessa muuhun tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä säädettyyn lainsäädäntöön. Yhdenvertaisuuslaki toteuttaa perustuslain, Suomea velvoittavien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja EU-oikeuden yhdenvertaisuus- ja syrjintäkieltosäännöksiä. Valtuutettu korosti, että tulkintatilanteessa korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön mukaisesti on valittava tulkintavaihtoehtoista se, joka parhaiten edistää perus- ja ihmisoikeuksia.

Valtuutettu muistutti siitä, että syrjintärikosasian hyvityksen tuomitseminen ei estä saamasta myös vahingonkorvausta. Rangaistuksen määräämisen ja muiden seuraamusten arvioinnin osalta valtuutettu korosti, että Suomea sitovien ja yhdenvertaisuuslainsäädäntöämme ohjaavien EU-direktiivien mukaisesti, seuraamusten on oltava tehokkaita, oikeasuhtaisia ja varoittavia ja että rangaistusta määrätessä tulisi lähtökohtaisesti myös soveltaa rikoslain 6 luvun 5 §:n koventamisperustetta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on myös vuoden aikana kiinnittänyt syyttäjien huomiota siihen, että kohtuullisten korvausvaatimusten esittäminen saattaa käytännössä olla vaikeaa syrjintää kokeneelle henkilölle.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun tärkeä työkalu ja vaikuttamiskeino on käyttää mahdollisuuttaan lausua ja tulla kuulluksi oikeudessa ja yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan tapauksissa.

Vuonna 2015 voimaanastuneen yhdenvertaisuuslain tulkinnasta tarvitaan ennakkoratkaisuja.

Yhdenvertaisuuslaki

27 § YHDENVERTAISUUSVALTUUTETUN KUULEMINEN

Tuomioistuimen on sen käsiteltävänä olevassa, tämän lain soveltamisesta koskevassa asiassa varattava yhdenvertaisuusvaltuutetulle mahdollisuus tulla kuulluksi siitä osin kuin asia kuuluu valtuutetun toimivaltaan. Syyttäjän on ennen syytteen nostamista rikoslain 11 luvun 11 §:ssä tarkoitetusta rikoksesta varattava valtuutetulle mahdollisuus tulla kuulluksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun tärkeä työkalu ja vaikuttamiskeino on käyttää mahdollisuuttaan lausua ja tulla kuulluksi oikeudessa ja yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan tapauksissa.

Vuonna 2015 voimaanastuneen yhdenvertaisuuslain tulkinnasta tarvitaan ennakkoratkaisuja. Syyttäjien ja tuomioistuimien velvollisuus kuulla yhdenvertaisuusvaltuutettua syrjintäasioissa on merkittävä. Lainsäätäjän nimenomaisena tarkoituksena on ollut, että valtuutetulla on syrjinnän asiantuntijana mahdollisuus arvioinneillaan vaikuttaa syrjinnän siviilioikeudelliseen sekä rikosoikeudelliseen kehitykseen oikeuskäytännössä.

Valtuutettu jatkoi vuonna 2016 aktiivisesti tämän lausuntooikeuden käyttöä ja oli myös kuultavana muutamissa oikeudenkäynneissä.

Valtuutetun näkemyksen mukaan olisi suotavaa, että syyttäjät ottaisi mahdollisimman usein asiakseen ajaa asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset syrjintärikosjutuissa.

LAUSUNTO YHDENVERTAISUUS- JA TASA-ARVOLAUTAKUNNALLE

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta voi pyytää yhdenvertaisuusvaltuutetulta lausuntoa käsittelemissään tapauksissa. Yksi lausunto liittyi ravintolan saavutettavuuteen.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnassa oli käsiteltävänä tapaus, jossa henkilö katsoi joutuneensa syrjityk-

si vammaisuutensa johdosta, koska ravintolan esteetöntä WC:tä käytettiin varastona. Ravintola kiisti, että WC ei olisi ollut asiakkaiden käytettävissä. Lausunnossaan yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoi samoin kuin lautakunta, että asiassa oli kyse yhdenvertaisuuslain 10 §:n tarkoittamasta välittömästä syrjinnästä. Pelkkä vastaajan väite siitä, että hakijan käydessä ravintolassa esteetön WC olisi ollut asiakkaiden käytettävissä, ei riittänyt kumoamaan asiassa syntynyttä syrjintäolettaa. Valtuutetun arvion mukaan asiassa esitetty näyttö synnytti oletettaman siitä, että esteetön WC oli jo pidempään ollut muussa käytössä kuin WC:nä kuin siitä, että kyse olisi ollut tilapäisestä siivouksen ajan käytössä olleesta järjestelystä.

Valtuutettu muistutti, ettei syrjintäperusteen tarvitse olla syrjityksi väitettyä henkilöä henkilökohtaisesti koskeva seikka, vaan se voi olla myös jotakuta toista esim. henkilön läheistä koskeva seikka.

Kohtuullisten korvausvaatimusten esittäminen saattaa käytännössä olla vaikeaa syrjintää kokeneelle henkilölle.

Valtuutettu korosti, että tulkintatilanteessa korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön mukaisesti on valittava tulkintavaihtoehdoista se, joka parhaiten edistää perus- ja ihmisoikeuksia.

YHDENVERTAISUUSNÄKÖKULMAA LAINVALMISTELUUN

Yhdenvertaisuusasioiden ja vähemmistöjen oikeuksien asiantuntijana sekä ulkomaalaisten oikeuksien valvojana yhdenvertaisuusvaltuutettu vaikuttaa lainsäädäntötyöhön sen eri vaiheissa. Yleensä valtuutettu lausuu esityksistä valmisteluvaiheessa sekä eduskunnassa lakiesitystä käsiteltäessä. Valtuutettu voi myös osallistua asiantuntijajäsenenä työryhmiin, jotka ministeriöiden toimeksiantoista valmistelevat lakeja.

Valtuutettu on muistuttanut lainsäätäjää velvollisuudesta edistää yhdenvertaisuutta ja noudattaa ihmisoikeusmyönteistä lähestymistapaa lainsäädäntöä valmisteltaessa. Myös oikeuskansleri on joutunut muistuttamaan lakisäätäjää tästä esimerkiksi rakennuksen esteettömyyttä koskevien säännösten valmisteluun liittyen (OKV/1246/1/2016). Asian ratkaisussa todetaan muun muassa: ”Ehdotettavan asetuksen säännöksiä tulisi perustella perustuslain ja vammaisyleissopimuksen vaatimuksiin nähden uskottavasti. Muistiosta tulisi käydä ilmi se, millä perusteella näiden säännösten ei katsota heikentävän esteettömyyden tasoa. Asetusehdotuksen ei voida nyky muodossaan katsoa toteuttavan vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä perustuslain ja vammaisyleissopimuksen edellyttämällä tavalla.”

Yhdenvertaisuusvaltuutettu antoi vuoden 2016 aikana kaksikymmentä lausuntoa muun muassa perusopetuslainsäädännöstä, SOTE-uudistuksen eri lakiesityksistä, varhaiskasvatustalainsäädännöstä, esteettömyysasetuksesta ja luonnollisesti ulkomaalaislainsäädännöstä.

Yhteistä lähes kaikissa lausunnoissa oli huoli siitä, että perus- ja ihmisoikeuksia ei ollut otettu huomioon riittävässä määrin ja että yhdenvertaisuusvaikutuksia ei ollut arvioitu.

ULKOMAALAISLAINSÄÄDÄNNÖN MUUTOKSET

Ulkomaalaislakiin on tämän ja viime hallituskauden aikana tehty useita kiristyksiä. Vuosi 2016 ei ollut poikkeus. Yhdenvertaisuusvaltuutettu lausui hallituksen esityksistä maahanmuuttoon liittyvän lainsäädännön muuttamiseksi kahdeksan kertaa vuoden aikana. Useimmissa lausunnoissa yhdenvertaisuusvaltuutetun kanta oli, että ehdotetut lainsäädäntömuutokset olivat ongelmallisia ihmis- oikeusnäkökulmasta ja erityisesti turvapaikanhakijoiden oikeusturvan kannalta.

Vuoden 2016 alussa hallitus esitti tuomioistuinten toiminnan tehostamista kansainvälistä suojelua koskevis- sa asioissa. Lakiesitys oli monella tapaa ongelmallinen ja heikensi turvapaikanhakijoiden oikeussuojaa, muun muassa lyhentämällä muutoksenhaku-aikaa ja kaventamalla suojelua hakevien oikeutta oikeusapuun. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoi myös, että ehdotetut muutokset eivät tosiasias- sa toisi haluttua tehokkuutta järjestelmään. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoi, että esitetyt muutokset, erityisesti turvapaikka-asioiden valitusajan typistäminen pääsääntöisesti 30 päivästä 14 päivään, sekä turvapaikka-asiaan myönnettävän oikeus- avun merkittävä rajaaminen muodostavat vakavan yhdenvertaisuusongelman. Turvapaikanhakijat ovat läh- tökohtaisesti vieraassa kulttuuri- ja kieliympäristössä heikossa asemassa. Osa on vakavasti traumatisoituneita. Esitetyt lainmuutokset heikensivät heidän asemaansa entisestään sekä asettivat heidät eriarvoiseen asemaan valtaväestöön nähden, kun verrataan arvioitaessa käytössä olevia oikeussuojakeinoja. Lainmuutoksilla luotiin suomalaiselle yhteiskunnalle vierasta eriarvois- ta oikeussuojajärjestelmää.

Valtuutettu on muistuttanut lainsäätäjää velvollisuudesta edistää yhdenvertaisuutta ja noudattaa ihmisoikeusmyönteistä lähestymistapaa lainsäädäntöä valmisteltaessa.

Vuoden aikana astui myös voimaan ulkomaalaislainsäädännön muutos, jolla poistettiin mahdollisuus humanitääriseen suojeluun. Yhdenvertaisuusvaltuutettu ei kannattanut lakimuutosta.

Myös perheenyhdistämisen mahdollisuuksia heikennettiin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu ei kannattanut lakimuutosta. Perhe-elämän suoja on yksi keskeisimmistä ihmisoikeuksista, joka on turvattu useilla kansainvälisillä sopimuksilla. Myös EU:n perheenyhdistämisdirektiivin tavoitteena on suojata perhe-elämää. Direktiivi antaa toisaalta mahdollisuuden asettaa perheenyhdistämiselle tiettyjä ehtoja kuten esimerkiksi toimeentulovaatimuksen. Lainmuutoksen myötä edellytetty toimeentulovaatimus on kuitenkin niin korkea, että se tosiasiasa estää perheenyhdistämiset ja on näin direktiivin päätavoitteen vastainen. Laila haluttiin edistää ja tehostaa myönteisen oleskelulupapäätöksen saaneiden kotoutumista, mutta tosiasiasa se vaikeutti perheenyhdistämistä ja sitä kautta kotoutumista.

AVIOLIITTOLAINSÄÄDÄNNÖN MUUTOKSET

Vuoden 2016 aikana Suomen lainsäädäntöön tehtiin tarvittavat muutokset tasa-arvoisen avioliiton mahdollistamiseksi kaikille.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu osoitti tyytyväisyytensä siihen, että lakimuutokset tehtiin, mutta totesi samalla, että parannuksia tarvitaan edelleen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnitti huomiota siihen, että esitetyt muutokset eivät olleet kattavia, vaan ne jättivät joitakin perhemuotoja tai vanhempia yhä keskeisten sosiaaliturvan muotojen ulkopuolelle. Erityisesti yhdenvertaisuusvaltuutettu oli huolissaan sellaisen lasta hoitavan isän, joka ei asu eikä ole elänyt lapsen äidin kanssa, jättämisestä kokonaan vanhempainrahan ja sitä vastaavan vapaan ulkopuolelle. Tämän huolen jakoi moni muukin ja eduskunta muutti hallituksen esitystä niin, että nyt voimaantulleessa laissa isien oikeudet toteutuvat paremmin.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnitti myös muun muassa huomiota lainsäädännön kieleen. Esitettyjen muutosten jälkeenkin osassa sairausvakuutuslain pykäläistä käytettiin edelleen termejä kuten äiti ja isä. Joissain tapauksissa tämä terminologia asettaa edelleen eri asemaan tai näkymättömämmiksi perhemuodot, joissa vanhemmat ovat samaa sukupuolta. Neutraali kielenkäyttö, kuten ”vakuutettu”/”vakuutetut” varmistaisi useissa tilanteissa yhdenvertaisuuden toteutumisen paremmin kuin sukupuolitettut viittaukset.

YHDENVERTAISUUDEN EDISTÄMINEN LAKISÄÄTEINEN VELVOITE sekä viranomaisille että yksityisille toimijoille

Yhdenvertaisuuslaissa säädetään, että viranomaisilla, koulutuksen järjestäjillä ja työnantajilla on velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta.

Viranomaisen on omalla toimialallaan arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista esimerkiksi asioiden valmistelussa, päätöksenteossa, hallintotoiminnassa ja -tavoissa, johtamisessa, tulosohjauksessa, taloussuunnittelussa, strategisessa suunnittelussa ja tiedotuksessa. Koulutuksen järjestäjien on yhdenvertaisuuden toteutumisen arvioinnissa kiinnitettävä huomiota esimerkiksi oppilaiden valintaperusteisiin, käytettävään oppimateriaaliin, häirintää ja koulukiusaamista ehkäiseviin toimenpiteisiin, opetustilanteiden tasapuolisuuteen, opintosuoritusten arvioimiseen sekä opettajien yhdenvertaisuusosaamiseen. Työnantajien on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista työpaikalla ja työpaikan tarpeet huomioon ottaen kehitettävä työoloja sekä niitä toimintatapoja, joita noudatetaan henkilöstöä valittaessa ja henkilöstöä koskevia ratkaisuja tehdessä.

Viranomaisilla, koulutuksen järjestäjillä ja työnantajalla, jonka palveluksessa on säännöllisesti vähintään 30 henkilöä, on velvollisuus laatia yhdenvertaisuussuunnitelma niistä toimenpiteistä, joilla yhdenvertaisuutta edistetään. Uuden yhdenvertaisuuslain mukainen suunnitelma oli oltava tehtynä 1.1.2017 mennessä ja siksi yhdenvertaisuusvaltuutettu panosti vuoden 2016 aikana suunnittelusta tiedottamiseen ja eri tahojen tukemiseen suunnitteluprosessissa.

Yhdenvertaisuusasioiden huomioiminen missä tahansa organisaatiossa lisää jäsenten kokemusta oikeudenmukaisuudesta, mikä parantaa viihtyvyyttä ja sitoutumista.

Yhdenvertaisuussuunnittelun avulla voi myös löytää keinoja, joilla esimerkiksi saadaan houkutelua mukaan aiempaa monipuolisempaa osaamista. Jos ilmapiirissä tai toimintatavoissa on ongelmia, yhdenvertaisuussuunnitelma voi toimia yhtenä välineenä puuttua niihin. Pelkkä irrallinen dokumentti ei kuitenkaan auta, jos yhdenvertaisuuden edistämiseen ei ole sitouduttu.

SUUNNITTELUAPUA TYÖPAIKOILLE TYÖPAJOJEN AVULLA

Vuonna 2016 yhdenvertaisuusvaltuutettu järjesti yksityisen sektorin toimijoille työpajoja tavoitteenaan konkreettisin neuvoin ja ohjein tukea yrityksiä laatimaan hyvän yhdenvertaisuussuunnitelman ja edistämään yhdenvertaisuutta omassa toiminnassaan suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti. Hanke sisälsi kolme työpajatapaamista ja yrityskohtaisen tapaamisen yhdenvertaisuusvaltuutetun asiantuntijoiden kanssa. Osallistuminen oli yrityksille ilmaista ja yritykset valittiin avoimen hakuprosessin kautta. Työpajoissa lähdettiin liikkeelle yhdenvertaisuussuunnittelun prosessista ja laadittiin yhdessä askelmerkit työpaikkakohtaisen kartoituksen toteuttamiseen. Ensimmäisen työpajan jälkeen yhdenvertaisuusvaltuutetun asiantuntijat kävivät työpaikkavierailuilla kahdenvälisissä tapaamisissa. Näissä tapaamisissa käytiin lävitse yritysten työpaikkakartoituksen tuloksia ja suunniteltiin yhdessä, miten ne tulisi huomioida yhdenvertaisuussuunnitelman toimenpiteissä. Hankkeen lopussa vielä tavattiin ja käytiin läpi suunnitelma sekä mietittiin, miten ja milloin yhdenvertaisuussuunnitelmaa tulisi jatkosä päivittää. Työpajoihin osallistui neljä yksityisen sektorin organisaatiota.

Viranomaisilla, koulutuksen järjestäjillä ja työnantajalla, jonka palveluksessa on säännöllisesti vähintään 30 henkilöä, on velvollisuus laatia yhdenvertaisuussuunnitelma niistä toimenpiteistä, joilla yhdenvertaisuutta edistetään. Uuden yhdenvertaisuuslain mukainen suunnitelma oli oltava tehtynä 1.1.2017 mennessä ja siksi yhdenvertaisuusvaltuutettu panosti vuoden 2016 aikana suunnittelusta tiedottamiseen ja eri tahojen tukemiseen suunnitteluprosessissa.

YHDENVERTAISUUSSUUNNITTELU ON UUTTA YRITYKSILLE

Yhteiseen suunnitteluhankkeeseen mukaan lähteneet organisaatiot olivat erittäin motivoituneita edistämään yhdenvertaisuutta ja tekemään hyvän suunnitelman, joka aidosti ja käytännönläheisesti ohjaisi organisaation toimintaa. Haastavinta oli tulkita alkuvaiheessa tehdyn työpaikkakartoituksen tulokset ja niiden avulla saada luotua konkreettisia toimenpiteitä yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Suunnittelun tuloksena johto sai työkaluja kohdella työntekijöitään yksilöinä. Suunnittelu loi myös selkeät prosessit esimerkiksi häirintään puuttumiseen. Organisaatioissa tehtiin ilmoittamispolku ja käytiin läpi, kuka on vastuussa siitä, että häirintä loppuu. Esimiehet kokivat saavansa tukea häirinnän puuttumiseen yhdenvertaisuussuunnitelmien selkeistä ohjeista.

Epäasiallinen kielenkäyttö ja ennakkoluuloista johtuvat tilanteet puhuttivat projektissa mukana olleita organisaatioita ja huomattiin, että jo suunnitteluprosessi itsessään toi lisää tietoisuutta moninaisuudesta ja sai työntekijät pohtimaan omia asenteitaan ja käyttäytymistään.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun havainnot sekä työpajahankkeesta että syksyllä 2016 järjestetystä yritysten koulutustilaisuudesta ovat, että yhdenvertaisuussuunnittelu on vierasta ja uutta yrityksille. Teeman ymmärtämiseen ja uuteen ajattelutapaan virittäytymiseen menee paljon aikaa. Yhdenvertaisuussuunnittelu ei näytä olevan etabloitunut osa työelämää samalla tavalla kuin esimerkiksi sukupuolten välisten tasa-arvovaikutusten arviointi.

Työpajakokeilu oli kertaluontoinen, mutta yhdenvertaisuusvaltuutettu tulee jatkossa myös neuvomaan ja kouluttamaan yhdenvertaisuussuunnittelussa mahdollisuuksien mukaan.

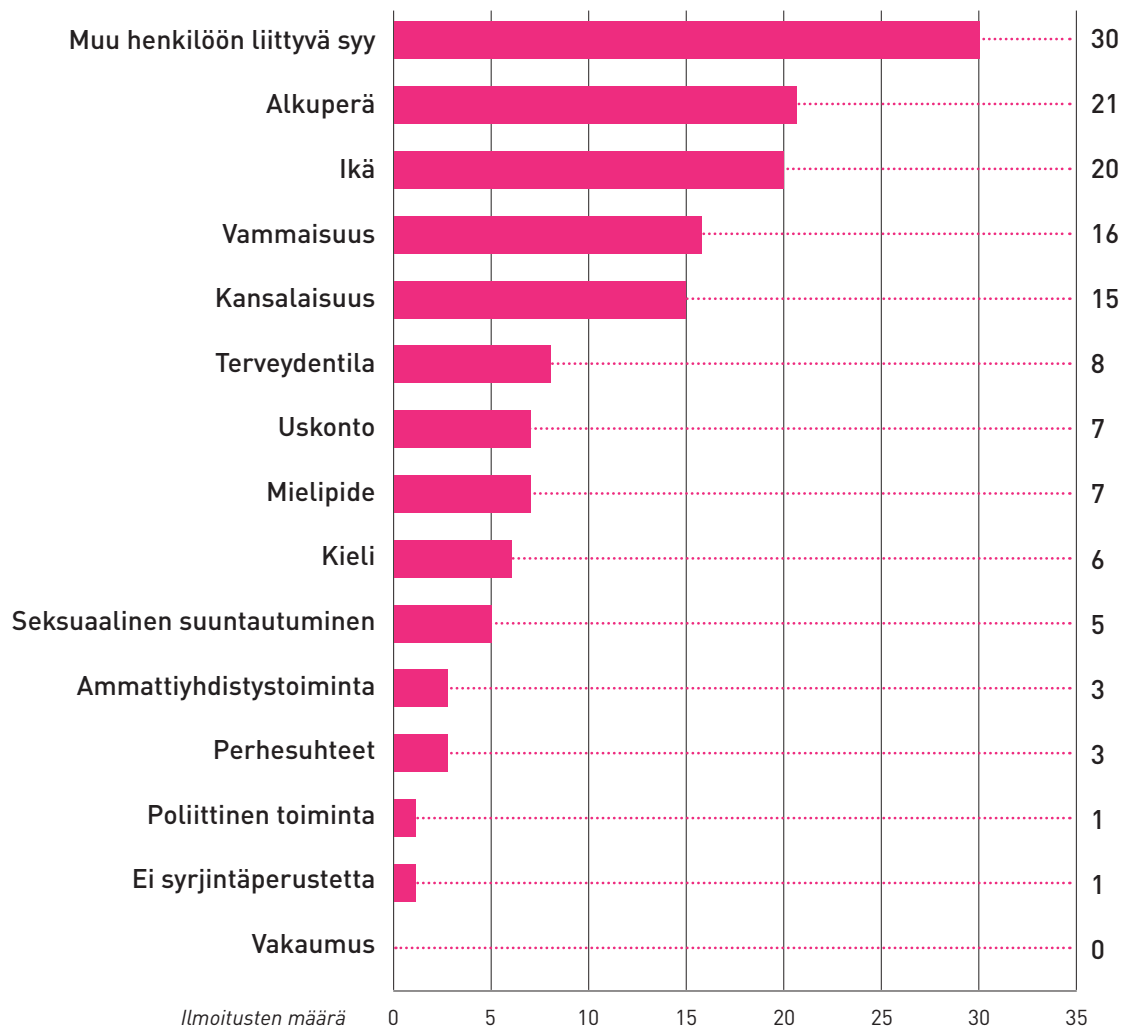

Yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulleet työelämään liittyvät yhteydenotot vuonna 2016

Yhdenvertaisuusvaltuutetulla ei ole toimivaltaa puuttua yksittäisiin syrjintätapauksiin työelämässä. Syrjintään puuttuminen kuuluu työsuojeluviranomaisten tehtävään. Yhdenvertaisuusvaltuutetulle tuli kuitenkin vuoden aikana lähes 150 yhteydenottoa työelämään liittyen. Näissä tapauksissa annettiin neuvoja tai ohjattiin eteenpäin toiselle viranomaiselle.

Esimiehet kokivat saavansa tukea häirinnän puuttumiseen yhdenvertaisuussuunnitelmien selkeistä ohjeista.

TYÖELÄMÄN SYRJINTÄPERUSTEET

VINKKEJÄ YHDENVERTAISUUSUUNNITTELUUN

NÄIN TEET HYVÄN YHDENVERTAISUUSUUNNITELMAN KOULULLE

Tärkeintä on yhdenvertaisuuden edistämiseksi toteutettu toiminta, ei niinkään asiakirja. Opettajat ja muu koulun henkilökunta näyttävät oppilaille ja huoltajille esimerkkiä yhdenvertaisen toimintaympäristön rakentamisesta joka päivä. Kunnioittava vuorovaikutus luo pohjan turvalliselle ja yhdenvertaiselle ilmapiirille.

Yhdenvertaisuuden edistämisen on lähdettävä koulu yhteisön jäsenten, etenkin oppilaiden, tarpeista. Heitä kannattaa siis kuulla, kun suunnitellaan toimenpiteitä. Syrjintä ja kiusaaminen kohdistuvat usein vähemmistöihin kuuluviin yhteisön jäseniin. Heidän äänensä kuuluminen on varmistettava.

Yhdenvertaisuussuunnitelmaan voidaan ottaa kaikkia koulu yhteisön jäseniä koskevia toimenpiteitä, mutta olennaisinta on pohtia koulun aikuisten toimintatapoja, kuten esimerkiksi valmiuksia puuttua syrjintään ja parantaa opetuksen saavutettavuutta. Yhdenvertaisuussuunnitelma ei ole väline oppilaiden kontrolloimiseen, vaan sen avulla luodaan oppilaille turvallinen opiskeluympäristö.

Yhdenvertaisuussuunnitelman laatiminen alkaa alkutilanteen kartoituksella. Sitä varten on suositeltavaa toteuttaa kyselyitä oppilaille, henkilökunnalle ja huoltajille. Lisäksi on hyvä, jos käytössä on tilastotietoa, kuten kouluterveyskyselyn aineistoa. On hyvä pohtia, millaista tietoa tarvitaan ja on saatavilla suunnitelman toimeenpanon seurantaan. Pystytäänkö seuraamaan esimerkiksi häirintä- ja kiusaamistapausten määrää?

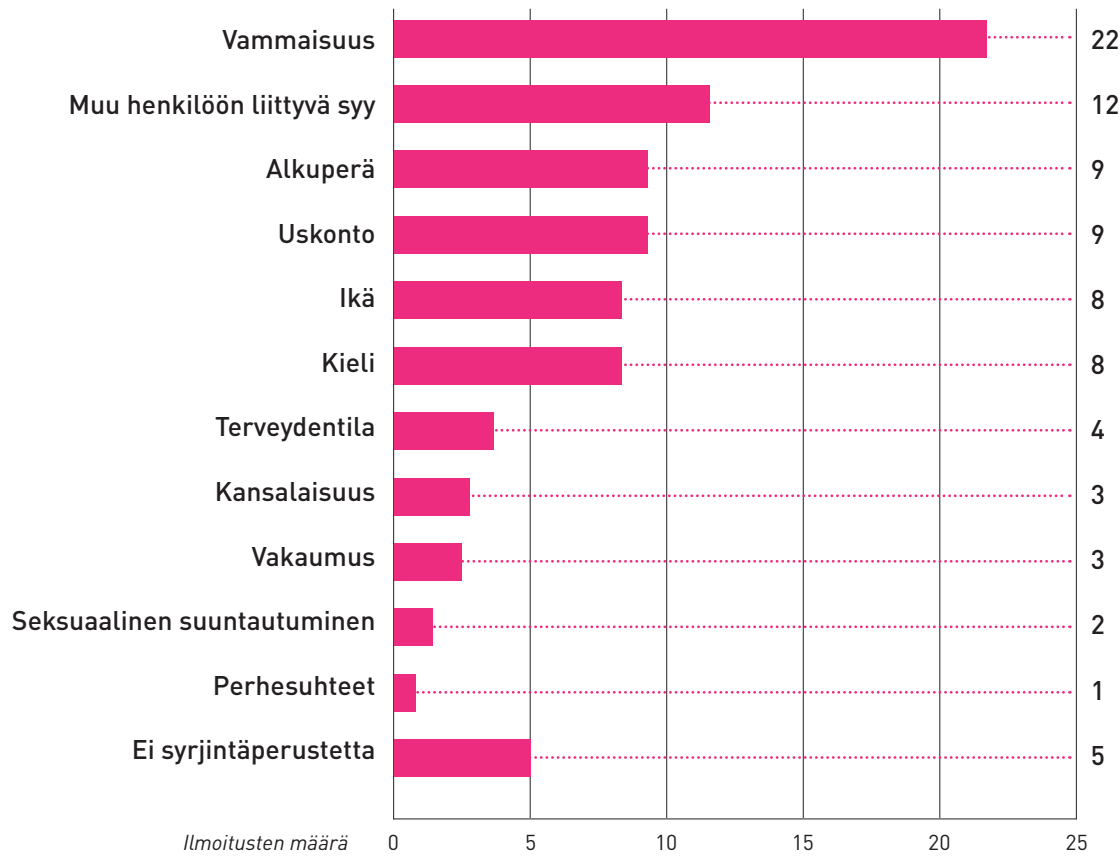
Jotta oppilailta saadaan kyselyn avulla tarkoituksenmukaista tietoa suunnitelman valmistelua varten, heille on ensin perusteltua toteuttaa yksi tai useampi aiheeseen johdettava oppitunti. Yhdenvertaisuutta voi lähestyä myös pelien ja leikkien kautta (esimerkiksi yhdenvertaisuusaiheinen sanaselityspeli tai etuoikeuskävely).

Huoltajien kuuleminen voidaan toteuttaa esimerkiksi vanhempainillassa, Wilman kautta tai sähköisenä kyselynä. Voi olla perusteltua pohtia, miten saadaan näkemyksiä eri vähemmistöihin kuuluvilta huoltajilta tai sellaisilta huoltajilta, jotka eivät yleensä osallistu kodin ja koulun yhteistyöhön. Jos huoltajien osallistuminen on kovin valikoitunutta, tilanteen muuttaminen voi olla yksi yhdenvertaisuussuunnitelman tavoite.

Yhdenvertaisuussuunnitelmassa ei tarvitse yrittää ratkaista yhdellä kertaa kaikkia havaittuja ongelmia. Toimenpiteitä voidaan aikatauluttaa eri vuosille ja niitä voidaan lisätä, kun aiempia toimenpiteitä on toteutettu. Yhdenvertaisuussuunnitelman toimeenpano on hyvä nivoa luontevasti kaikkeen koulun toimintaan. Johdon antama signaali siitä, että yhdenvertaisuustyö on arvostettua ja tärkeää, rohkaisee henkilökuntaa käyttämään aikaansa sovittujen toimenpiteiden ja toimintatapojen toteuttamiseen.

Työ ei lopu siihen, kun suunnitelma on tehty. Toimeenpanon seurannalle on hyvä sopia konkreettinen aikataulu. Sekä valmisteluprosessista että valmiista suunnitelmasta on hyvä tiedottaa koko koulu yhteisöä, huoltajat mukaan lukien. Suunnitelmaa voidaan esitellä esimerkiksi vanhempainillassa.

KOULUTUS JA OPETUS - SYRJINTÄPERUSTEET

Pikavinkit koulun yhdenvertaisuussuunnitteluprosessiin:

1. Järjestäkää oppilaille ikätasoisia oppitunteja yhdenvertaisuudesta
2. Perustakaa koulun suunnittelutyöhön työryhmä, jossa on myös oppilaiden edustus
3. Tiedottakaa oppilaille, huoltajille ja henkilöstölle, että suunnittelutyö on käynnistetty
4. Arvioikaa oppilaitoksen lähtötilanne; kuulkaa oppilaita, huoltajia ja henkilökuntaa
5. Valitkaa toimenpiteet alkukartoitukseen perustuen
6. Määritelläkää vastuhenkilöt
7. Laatikaa aikataulu ja seuratkaa sen toteutumista
8. Tiedottakaa yhdenvertaisuustyöstä oppilaille, huoltajille ja henkilöstölle
9. Päivittäkää suunnitelma vastaamaan uusia tarpeita

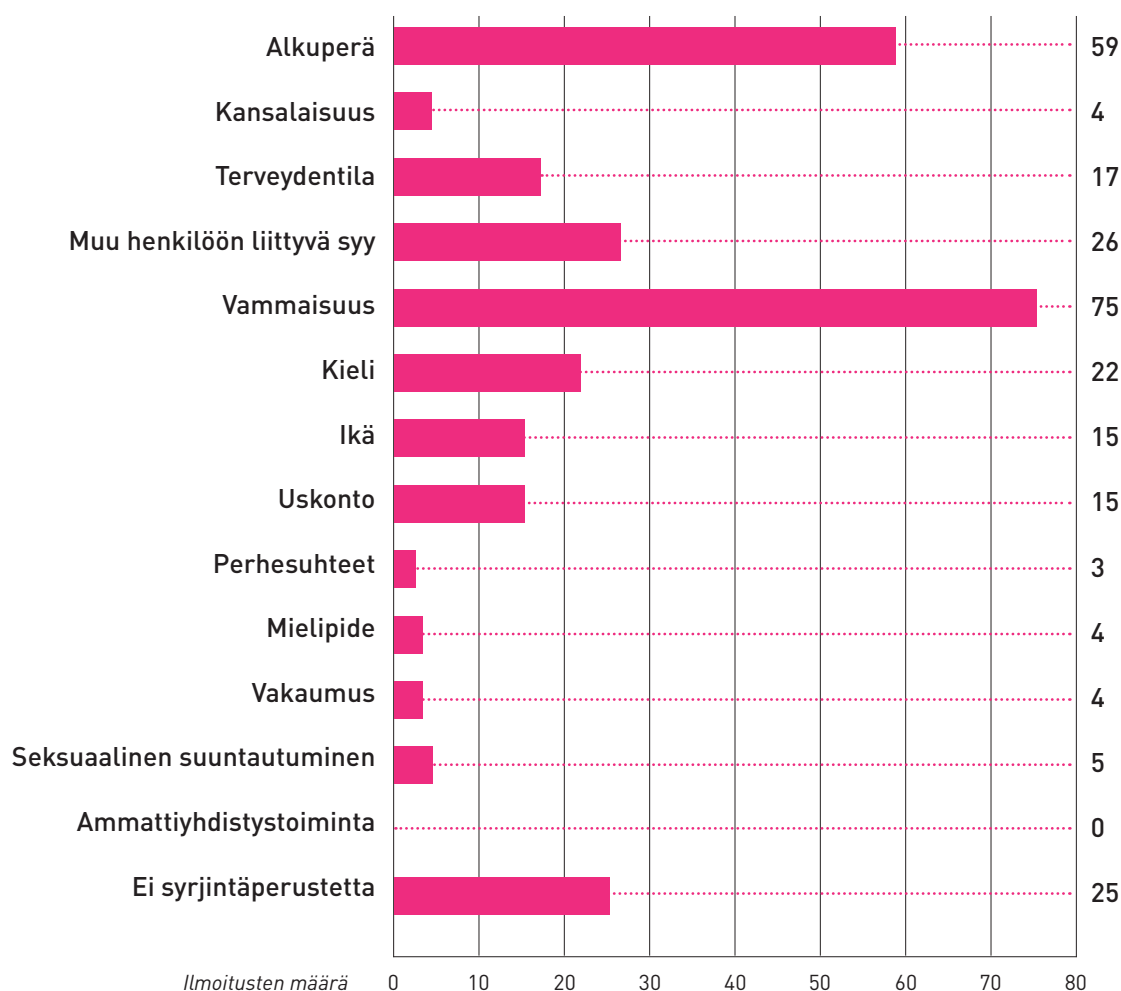

Näin teet hyvän yhdenvertaisuussuunnitelman kunnalle

1. Yhdenvertaisuussuunnitelma on väline, ei päämäärä. Itse dokumenttia olennaisempaa on toteuttaa sellaista toimintaa, joka parantaa yhdenvertaisuuden toteutumista juuri kyseisen kunnan eri toimialoilla tarpeellisella tavalla. Siksi kannattaa miettiä huolella, millainen yhdenvertaisuussuunnitteluprosessi tuottaa omassa kunnassa parhaiten tietoa kehittämistarpeista ja millainen toimeenpanoprosessi on käytettävissä oleviin resursseihin ja toimintaympäristöön nähden tehokain ja toteuttamiskelpoisin.
2. Suunnitelma tulee lähtökohtaisesti laatia toimialoittain. Vaikka kunnalla olisi yksi yhteinen yhdenvertaisuussuunnitelma, sen valmistelu on syytä tehdä toimialakohtaisesti siten, että suunnitelmatyön pohjaksi on käytettävissä toimialakohtaista tietoa ja että toimenpiteet voidaan määritellä toimialoittain. Kuntalaisten ja sidosryhmien kuulemisessa on hyvä käsitellä eri palveluita toimialoittain, jotta saadaan riittävän yksityiskohtaista palautetta.
3. Yhdenvertaisuussuunnitelmaprosessin aluksi tehdään kartoitus yhdenvertaisuuden toteutumisesta. Sen on suositeltavaa perustua useisiin eri menetelmiin, kuten kyselyihin, tilastoaineistoihin ja keskustelu-/kuulemistilaisuuksiin/henkilöstön työpajoihin. Alkukartoitus on perusteltua tehdä ainakin osittain toimialakohtaisesti, jotta eri toimialojen erilaiset lähtötilanteet tulevat huomioiduiksi.
4. Viranomaisen yhdenvertaisuussuunnitelman tulee kattaa kaikki yhdenvertaisuuslakiin sisältyvät syrjintäperusteet vähintään alkukartoituksessa. Alkukartoituksen pohjalta voidaan valita, mihin syrjintäperusteisiin kohdistuvia toimenpiteitä painotetaan. Painotuksia voidaan muuttaa, kun suunnitelmaa päivitetään. On huomattava, että viranomaisen yleinen velvoite edistää yhdenvertaisuutta koskee kaikkia yhdenvertaisuuslain kattamia syrjintäperusteita riippumatta siitä, mitä syrjintäperusteita yhdenvertaisuussuunnitelmaan otetaan.
5. Valmisteluvaiheessa on hyvä kuulla kuntalaisia ja eri sidosryhmiä, kuten kansalaisjärjestöjä ja palveluiden käyttäjiä, monipuolisesti. Keinoja asukkaiden ja sidosryhmien kuulemiseen on useita. Erilaisia kyselyitä voidaan tehdä esimerkiksi otakantaa.fi-verkkopalvelussa joko koko kunnan yhteisenä tai toimialoittain kuntalaisille ja sidosryhmille, kuten kansalaisjärjestöille, suunnattuna. Näkemyksiä voidaan kerätä myös alueittain esimerkiksi asukasilloissa tai vastaavissa.
6. Kuulemisessa on huomioitava eri vähemmistöryhmien näkemysten saaminen esille. Näitä voivat olla esimerkiksi ikääntyneet, lapset, eri tavoin vammaiset henkilöt, eri maahanmuuttajaryhmät, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt sekä uskontoon ja vakaumukseen pohjautuvat vähemmistöt.
7. Alkukartoituksen osana voidaan käyttää olemassa olevaa dataa tilastoista, kuten väestötilastoista, SotkaNetistä tai TEA-viisarista, tai kyselytutkimuksista, kuten Kouluterveyskyselystä. Jos kuntalaisista ei ole käytettävissä sellaista tilastotietoa, jonka perusteella voidaan eritellä vaikkapa hyvinvointia tai harrastamista koskevaa informaatiota ryhmittäin, yhdenvertaisuussuunnitelman yhdeksi toimenpiteeksi voidaan ottaa systemaattinen tietopohjan kehittäminen esimerkiksi väestöryhmittäin kohdennettujen kyselyiden avulla.
8. Kullekin yhdenvertaisuussuunnitelmaan otettavalle toimenpiteelle on suositeltavaa nimetä vastuhenkilö tai -yksikkö.

9. Yhdenvertaisuussuunnitelman toteuttamiselle varatut resurssit on hyvä määritellä suunnitelmasa. Tarvittavat resurssit on huomioitava myös talousarviossa.
10. Suunnitelman seuranta ja päivitys on syytä aikatauluttaa ja vastuuttaa. Yhdenvertaisuuslaki ei aseta päivittämiseksi aikarajaa. Suositeltavaa on, että päivitys tehdään vähintään kolmen vuoden välein. Päivitystä voi tehdä myös jatkuvasti tarpeen mukaan, kun huomataan uusia tarpeita ja/tai saadaan aiemmin päätettyjä toimenpiteitä päätökseen.
11. Kunnilla on velvoite laatia yhdenvertaisuussuunnitelma myös työnantajana. Toiminnallinen ja henkilöstöpoliittinen yhdenvertaisuussuunnitelma voidaan yhdistää, mutta suunnitelmasta tulee käydä ilmi, mikä osuus on viranomaisen ja mikä työnantajan suunnitelmaa.
12. Mikäli viranomainen laatii toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman, sen voi halutessaan yhdistää yhdenvertaisuussuunnitelmaan.

SYRJINTÄPERUSTE - KUNTA VASTAPUOLENA

Yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulleet yhteydenotot, jossa kunta on ollut vastapuolena, epäiltynä syrjinnästä. Suurimassa osassa tapauksista kyseessä on ollut vammaisen henkilön asia.

Suurin ryhmä, jota viranomaisen yhdenvertaisuussuunnittelovelvoite koskee, ovat kunnat. Kunnat ovat hyvin erikokoisia, mutta tietyt periaatteet koskevat kaikkien kuntien toiminnallista yhdenvertaisuussuunnittelua.

IHMISKAUPPA

IHMISKAUPAN UHRIEN KÄÄNNYTTÄMISTÄ ITALIAAN HARKITTAAN JATKOSSA TARKEMMIN JA YKSILÖLLISEMMIN

Yhdenvertaisuusvaltuutetusta annetun lain (1326/2014) mukaan yhdenvertaisuusvaltuutettu toimii myös kansallisena ihmiskaupparaportoijana, jonka tehtävänä on itsenäisenä ja riippumattomana viranomaisena seurata ihmiskauppaan liittyviä ilmiöitä. Valtuutettu muun muassa laatii ja teettää ihmiskauppaa ja siihen liittyviä ilmiöitä koskevia selvityksiä sekä seuraa toimialallaan Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamista ja lainsäädännön toimivuutta.

NIGERIALAISTAUSTAISTEN IHMISKAUPAN UHRIEN MÄÄRÄ KASVAA

Kansallisena ihmiskaupparaportoijana toimiva valtuutettu päätti vuonna 2016 tehdä selvityksen nigerialaistaustaisten seksuaalisesti hyväksikäytettyjen ihmiskaupan uhrien kohtelusta turvapaikka- ja oleskelulupa-prosessissa. Selvityksen taustalla oli raportoijan saama tieto, jonka mukaan jotkut Suomesta Italiaan kääntyneet ihmiskaupan uhrit olivat joutuneet elämään lastensa kanssa kadulla tai päätyneet uudelleen seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi.

Jos ihmiskaupan uhrit ovat alun perin hakeneet turvapaikkaa Italiassa, heidät lähtökohtaisesti käännytetään Italiaan Dublin-asetuksen perusteella turvapaikkahakemuksen käsittelyä varten.

Selvityksen tarkoituksena oli kartoittaa, miten Maahanmuuttovirasto soveltaa ulkomaalaislakia (301/2004) ja sen oleskelulupaperusteita ihmiskaupan uhrien kohdalla. Selvityksen erityisenä kohteena olivat sellaiset kansainvälisen suojelun ja oleskeluluvan hakijat, jotka oli viranomaisten toimesta varsinaisesti tunnistettu ihmiskaupan uhreiksi tai joiden kohdalla viranomaiset olivat hyväksyneet tosiseikaksi hakijan kertomuksen ihmiskaupan uhriksi joutumisesta.

Selvitys oli ajankohtainen monesta syystä. Euroopasta turvaa hakevien määrä on viime vuosina ollut suurempi kuin koskaan toisen maailmansodan jälkeen. Nigerialaistaustaisten turvapaikanhakijoiden osuus on kasvanut, ja useat kansainväliset toimijat raportoivat raa'asta seksuaalisesta väkivallasta ja hyväksikäytöstä, jonka uhreiksi erityisesti naiset ja tytöt joutuvat matkallaan ja Eurooppaan saavuttuaan. Kansainvälisesti arvioituna nigerialaistaustaisten naisten saattaminen seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan uhriksi Euroopassa on yksi laajimmista ja organisoiduimmista ihmiskaupan nykyilmiöistä. Nigerialaistaustaiset henkilöt joutuvat EU:ssa useimmiten ihmiskaupan uhreiksi, ellei EU:n sisäistä ihmiskauppaa oteta huomioon.

Selvitys oli ajankohtainen myös Suomen näkökulmasta. Nigerialaistaustaiset seksuaalisesti hyväksikäytetyt ihmiskaupan uhrit ovat jo usean vuoden ajan olleet enemmistössä ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä, ja heidän osuutensa auttamisjärjestelmään hakeutuneiden uhrien joukossa kasvaa vuosi vuodelta. Maahanmuuttovi-

Päätösten pohjalta oli vaikea tehdä johtopäätöstä siitä, milloin hakija saa oleskeluluvan ja milloin ei tai milloin hän saa oleskeluluvan ihmiskaupan uhrina ja milloin yksilöllisen inhimillisen synn perusteella.

raston ihmiskauppaviitteisistä päätöksistä yhä suurempi osuus koskee nigerialaistaustaisia seksuaalisesti hyväksikäytettyjä ihmiskaupan uhreja.

VAIN HIEMAN YLI NELJÄNNEKSI IHMISKAUPAN UHREISTA SAA OLESKELULUVAN SUOMESTA

Selvityksen kohteena oli yhteensä 64 ihmiskauppaviitteistä päätöstä, jotka Maahanmuuttovirasto oli tehnyt vuoden 2015 alusta vuoden 2016 heinäkuun loppuun. Maahanmuuttovirasto antoi vuonna 2015 oleskeluluvan yhteensä kahdeksalle nigerialaistaustaiselle hakijalle, jotka olivat hakemuksessaan vedonneet seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvään ihmiskauppaan. Vuoden 2015 aikana kansallisen ihmiskaupparaportoin tietoon tuli yli 20 nigerialaistaustaista naispuolista hakijaa, jotka kansainvälistä suojelua tai oleskelulupaa koskevassa hakemuksessaan toivat esiin joutumisensa seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan uhriksi, mutta joille Maahanmuuttovirasto ei myöntänyt oleskelulupaa tai turvapaikkaa. Kansallisen ihmiskaupparaportoin tietojen mukaan osa heistä oli auttamisjärjestelmän asiakkaita, ja viisi heistä oli ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän varsinaisesti tunnistamia ihmiskaupan uhreja.

Alkuvuoden 2016 (heinäkuun loppu) aikana Maahanmuuttovirasto oli antanut yhteensä 34 ihmiskauppaviitteistä päätöstä, joista 26 koski nigerialaistaustaista seksuaalisesti hyväksikäytettyä naista. Maahanmuuttovirasto oli myöntänyt oleskeluluvan yhteensä 11 hen-

kilölle. Myönteisen päätöksen saaneiden joukossa oli kaksi auttamisjärjestelmän varsinaisesti tunnistamaa ihmiskaupan uhria. Kielteisen päätöksen saaneiden joukossa oli kolme auttamisjärjestelmän varsinaisesti tunnistamaa ihmiskaupan uhria. Kahdessa tapauksessa Helsingin hallinto-oikeus oli valitusvaiheessa todennut, että Maahanmuuttoviraston on myönnettävä hakijalle oleskelulupa.

Maahanmuuttovirasto oli vuonna 2015 antanut oleskeluluvan noin 28 %:lle niistä hakijoista, jotka olivat väittäneet joutuneensa seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan uhriksi. Alkuvuonna 2016 osuus kasvoi jonkun verran. Vuonna 2015 annetuista kielteisistä päätöksistä yli 60 %:ssa Maahanmuuttovirasto oli sinällään hyväksynyt tosiseikkana hakijan joutumisen ihmiskaupan uhriksi tai auttamisjärjestelmä oli tunnistanut hänet ihmiskaupan uhriksi. Alkuvuonna 2016 puolessa kielteisistä päätöksistä Maahanmuuttovirasto oli hyväksynyt hakijan kertomuksen ihmiskaupan uhriksi joutumisesta.

Kielteisten päätösten perusteluissa Maahanmuuttovirasto arvioi turvapaikkaperusteiden osalta, etteivät hakijat olleet vaarassa joutua epäinhimillisen tai ihmisarvoa loukkaavan kohtelun uhriksi Italiassa tai Nigeriassa. Oleskelulupaperusteiden osalta virasto totesi, että hakijat voivat tarvittaessa kääntyä Nigerian viranomaisten puoleen yksityishenkilöiden taholta tulevaa uhkaa vastaan, eivätkä he ole erityisen haavoittuvassa asemassa Nigeriassa, koska heillä on kotimaassa perheenjäsenistä koostuva turvaverkko. Dublin-asetuksen soveltamisti-

lanteissa virasto katsoi, että Italia on EU:n jäsenvaltiona sitoutunut luomaan ihmiskaupan uhreja auttavan ja suojelevan järjestelmän. Hakijat voivat viraston näkemyksen mukaan hakeutua avun ja suojelun piiriin kyseisessä maassa. Raportoiija havaitsi, että lapsen edun arviointi on päätöksissä ollut vähäistä.

IHMISKAUPAN UHRIEN KÄÄNNYTTÄMINEN ITALIAAN ALTISTAA HYVÄKSIKÄYTÖN JATKUMISELLE

Raportoiijana toimiva valtuutettu totesi johtopäätöksensä ulkomaalaislain soveltamiskäytännön olevan osin ennakoimatonta ja eriarvoista. Päätösten pohjalta oli vaikea tehdä johtopäätöstä siitä, milloin hakija saa oleskeluluvan ja milloin ei tai milloin hän saa oleskeluluvan ihmiskaupan uhrina ja milloin yksilöllisen inhimillisen syyn perusteella. Lain ja sen esitöiden mukaan jatkuvaperusteisen oleskeluluvan myöntämisen edellytys ”erityisen haavoittuva asema” on vaativa ja raportoiija katsoi Maahanmuuttoviraston soveltavan edellytystä suppeasti. Raportoiija totesi myös, että ihmiskaupan uhrien tilanteen arviointi on osin puutteellista tai vähintäänkin epä johdonmukaista ja että ihmiskauppailmiöstä ja ihmiskaupan aiheuttamista yksilöllisistä seurauksista ja vaikutuksista tai uudelleen uhriutumisen riskeistä tehtyä tutkimusta hyödynnetään päätöksenteossa heikosti.

Raportoiijana toimiva valtuutettu totesi lisäksi, ettei Maahanmuuttovirasto näytä päätöksissään arvioivan sitä, mitä kansainväliset ihmisoikeussopimukset Suomelta ihmiskaupan uhrien suhteen edellyttävät ja mitä Suomi tekee kansainvälisten sopimusvelvoitteidensa täyttämiseksi yksittäisten hakijoiden kohdalla. Raportoiija viittasi eri-

tyisenä ihmisoikeusmääräyksenä uudelleen uhriutumisen ehkäisemiseen, jonka mukaan Suomen on pyrittävä aktiivisin toimenpitein ehkäisemään ihmiskaupan uhrien uudelleen uhriutumista ja edistämään heidän sopeutumistaan vastaanottavan valtion yhteiskuntaan käännyttilanteissa (EN-sopimus art. 16).

Raportoiija katsoi, ettei päätöksikäytännössä näytetä arvioitavan olosuhteita ja niiden aiheuttamaa uudelleen uhriutumisen riskiä tai lapsen etua sellaisella yksilöllisellä tasolla, joka mahdollistaisi käytännössä sen arvion tekemisen, voiko hakijaa ja hänen lapsiaan ylipäätään käännyttää maasta kansainvälisen ihmisoikeussäännösten mukaisesti. Raportoiija piti erityisen ongelmallisena sitä, ettei Suomi myöskään käytännössä riittävässä määrin huolehdi siitä, että hakija lapsineen ohjattaisiin käännyttilanteissa tarvittavan avun ja tuen piiriin vastaanottavassa maassa. Raportoiija katsoi, että Suomi näyttäisi tältä osin laiminlyövänsä sitovia kansainvälisoikeudellisia ihmisoikeusvelvoitteitaan suhteessa ihmiskaupan uhriin. Raportoiijana toimiva valtuutettu teki useita lainsäädäntöön ja käytäntöihin liittyviä suosituksia ja kehittämissuhteita. Raportoiija suositteli Maahanmuuttovirastoa mm. päivittämään ohjettaan ihmiskaupan uhrien hakemusten käsittelystä virastossa.

TIEDONHANKINTAMATKA OSOITTI PUUTTEITA TIEDONKULUSSA JA AVUN PIIRIIN PÄÄSEMISESSÄ

Maahanmuuttovirasto päätti syksyllä 2016 tehdä tiedonhankintamatkan Italiaan tarkoituksenaan selvittää, miten Dublin-palautettava ihmiskaupan uhri ohjautuu ihmiskaupan uhreille tarkoitetun avun pariin ja minkälaisissa tilan-

Raportoija piti erityisen ongelmallisena sitä, ettei Suomi myöskään käytännössä riittävässä määrin huolehdi siitä, että hakija lapsineen ohjattaisiin käännytystilanteissa tarvittavan avun ja tuen piiriin vastaanottavassa maassa.

teissa apu jää saamatta. Matkan keskeisenä tavoitteena oli myös saada tietoa siitä, mihin tahoon Suomen viranomaisen tulisi olla yhteydessä ennen henkilön palauttamista Italiaan. Lisäksi Maahanmuuttovirasto pyrki selvittämään sellaisten Italiaan palautettavien ihmiskaupan uhrien tilannetta, joilla on Italiassa voimassa oleva oleskelulupa.

Delegaatiossa oli mukana Maahanmuuttoviraston, Poliisihallituksen, ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän ja yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston edustus. Delegaatio tapasi laajasti viranomaisia ja kansalaisjärjestöjä Milanossa, Torinossa ja Roomassa. Matka toteutettiin tammikuussa 2017. Matkalla saatu tieto tiivistettiin matkaraporttiin, joka on saatavissa Maahanmuuttovirastosta pyydettäessä.

Matkaraportissa todetaan, että useat delegaation tapamat viranomaiset ja kansalaisjärjestöt kyseenalaistivat uudelleen uhritumisen vaarassa olevan, haavoittuvas-

sa asemassa olevan ihmiskaupan uhrin palauttamisen. Käännyttämistä pidettiin erityisen riskialttiina etenkin niissä tilanteissa, jossa ihmiskaupan uhrilla on mukanaan pieniä lapsia. Tämä näkemys koski sekä Dublin-palautettavia että niitä ihmiskaupan uhreja, joilla on Italiassa suojeluasema tai oleskelulupa.

Matkan aikana ilmeni, että Italia kykenee tällä hetkellä parhaiten auttamaan niitä ihmiskaupan uhreja, joiden ihmiskauppatilanne on akuutti ja joihin kohdistuu poliisin todentama suora turvauhka. Jos uhriksi joutumisesta on kulunut aikaa, on avun piiriin pääseminen vaikeampaa ja rikosprosessin eteneminen haasteellisempaa.

Italia tekee itsenäisesti päätöksen siitä, kuka pääsee ihmiskaupan uhreille tarkoitettujen palvelujen piiriin Italiassa. Suomesta Italiaan palautettava ihmiskaupan uhri ei automaattisesti siirry Suomen järjestelmästä Italian

järjestelmään. Delegaatio sai ristiriitaista tietoa siitä, miten ja minne Suomen viranomaisten tulisi ilmoittaa siitä, että Suomi on palauttamassa ihmiskaupan uhria Italiaan. Vaikka tiedon välittämistä pidettiin palautettavan uhrin auttamisen näkökulmasta sinällään tärkeänä, viranomaiset olivat epä tietoisia siitä, mitä kautta tiedon tulisi viranomaiselta toiselle siirtyä.

Raportoijana toimiva valtuutettu katsoo, että puutteet tiedon välityksessä lisäävät merkittävästi ihmiskaupan uhrien riskiä joutua uudelleen ihmiskaupan uhriksi. Erityisen suuri riski on silloin, kun kyse on psyykkisesti oireilevasta uhrista, jolla on pieniä lapsia.

Matkaraportin mukaan Italian viranomaiset suhtautuvat Dublin-sopimukseen tällä hetkellä kriittisesti. Tämä johtuu siirtolaisten ja turvapaikanhakijoiden kasvaneesta määrästä. Koska turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmä ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä ovat kuormittuneita ja turvakodit ovat täynnä, avun saaminen on delegaation käsityksen mukaan käytännössä sattumanvaraista ja uhrin omasta aktiivisuudesta riippuvaista.

Raportoijana toimiva valtuutettu pitää ihmisoikeusnäkökulmasta haastavana tilannetta, jossa avun saaminen riippuu traumatisoituneen ja pienten lasten kanssa matkustavan uhrin kyvystä hakeutua avun piiriin.

Matkaraportissa todetaan myös, että turvapaikanhakijataustaisten ihmiskaupan uhrien pääseminen avun piiriin on haastavaa Italiassa jo siitä syystä, että turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmä ja ihmiskaupan uhrien auttaminen ovat erillisiä prosesseja. Delegaatiolle jäi epäselväksi, pääseekö Dublin-palautettu ylipäätään ihmiskaupan uhri uhreille tarkoitettun auttamisjärjestelmän piiriin ja miten ihmiskaupan uhriksi joutumista arvioidaan turvapaikkaprosessissa. Italian viranomaiset pyrkivät vuonna 2016 hyväksytyn toimintaohjelman avulla lähentämään näitä kahta prosessia toisiinsa, mutta työ on vasta alussa.

Helmikuussa 2017 Maahanmuuttovirasto tiedotti tiedonhankintamatkasta ja sen tuloksista. Ylijohtaja Vuorio ilmoitti, että matkalla saaduilla tiedoilla on vaikutusta Maahanmuuttoviraston päätöksentekoon. Jatkossa virasto aikoo harkita entistä tarkemmin ja yksilöllisemmin ihmiskaupan uhrien käännättämistä Italiaan. Kansallisena ihmiskaupparaportoijana toimiva valtuutettu seuraa aktiivisesti Maahanmuuttoviraston päätöksentekoa.

Jatkossa Maahanmuuttovirasto aikoo harkita entistä tarkemmin ja yksilöllisemmin ihmiskaupan uhrien käännättämistä Italiaan. Kansallisena ihmiskaupparaportoijana toimiva valtuutettu seuraa aktiivisesti viraston päätöksentekoa.

Maastapoistamisen valvonta

MAASTAPOISTAMISTEN MÄÄRÄ KASVAA – VALVONNAN TARVE LISÄÄNTYY

Niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa turvapaikanhakijoiden määrä kasvoi nopeasti vuonna 2015. Kasvun taustalla on useita tekijöitä, mutta keskeisenä syynä olivat pitkittyneet konfliktit eri maissa. Vuoden 2015 aikana Suomeen saapui yli 32 000 turvapaikanhakijaa. Maahanmuuttovirasto päivitti toukokuussa 2016 Afganistanin, Irakin ja Somalian turvallisuustilanteeseen perustuvat maalinjaukset. Samoihin aikoihin ulkomaalaislakiin tehtiin useita tiukennuksia, jolloin muun muassa humanitaarisen suojelun kategoria poistettiin. Näiden toimien seurauksena kielteiset turvapaikkapäätökset ovat lisääntyneet huomattavasti sekä suhteellisesti että määrällisesti.

Kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneiden palautusten tehostamiseksi Suomi allekirjoitti Afganistanin kanssa paluuyhteistyöjulistuksen. Odotettavissa on, että palautukset Suomesta Afganistaniin kasvavat merkittävästi.

Ulkomaalaislain kiristysten sekä Maahanmuuttoviraston tiukentuneiden maalinjauksten seurauksena yhä useampi saa turvapaikkahakemukseensa hylkäävän päätöksen. Kielteisen päätösten määrän huomattava kasvu, maastapoistamisen tehostaminen ja uuden niin sanotun Frontex-asetuksen edellytys valvojan läsnäolosta lisäävät palautusten valvonnan tarvetta lähivuosina.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu ei ole toistaiseksi saanut pysyvää henkilöstöresurssia tai määrärahaa valvonnasta aiheutuviin kustannuksiin. Vuonna 2016 toimiston kaksi maastapoistamisen valvojaa työskentelivät määräaikaisen projektirahoituksen turvin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu onkin huolissaan, pystytäänkö palautuksia jatkossa ylipäätään valvomaan, jos valvontaan ei osoiteta riittäviä resursseja.

PALAUTUSTEN TÄYTÄNTÖÖNPANON VALVONTA VAHVISTUU EUROOPASSA

Vuoden 2016 aikana Euroopassa tapahtui valvonnan saralla paljon. Näyttää siltä, että vuonna 2008 säädetyin paluudirektiivin palautusten valvontaa koskeva velvoite otetaan vihdoin vakavasti. Tärkeä osoitus tästä on syyskuussa annettu Euroopan Parlamentin ja Neuvoston asetus Eurooppalaisesta raja- ja merivartiostosta. Asetuksen mukaan jokaisella Frontex-rahoitteisella lennolla on oltava valvoja läsnä. Asetuksessa on lisäksi useissa eri kohdin viitattu perusoikeuksiin, palautuskieltoon sekä ihmisoikeussopimuksiin.

Asetuksen 28 artikla velvoittaa palautusoperaatioon osallistuvia jäsenvaltioita ja Euroopan raja- ja merivartiostoa Frontexia varmistamaan, että palautusoperaatiossa taataan perusoikeuksien kunnioittaminen, palautuskiellon periaate ja pakkotoimien oikeasuhteinen käyttö. Vähintään yhden valvojan on oltava paikalla koko palautusoperaation ajan. Asetuksen mukaisesti Frontex on asettanut reservin jäsenmaiden palautusten täytäntöönpanon valvojista, jotka toteuttavat paluudirektiivissä tarkoitettua pakkotoimin tapahtuvan palauttamisen valvontaa. Valvojilla tulee olla koulutus tehtävään.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun molemmat valvojat ovat saaneet Frontexin ja Euroopan perusoikeusviraston valvojakoulutuksen ja heidät on nimitetty eurooppalaiseen valvojapooliin. Maat, kuten Ruotsi ja Saksa, joilla ei toistaiseksi ole omaa valvontajärjestelmää, pyytävät poolista valvojan palautusoperaatioihinsa.

Valvojien havaintojen perusteella poliisiin yhteistyötä joidenkin vastaanottokeskusten ja Metsälän säilöönnottoyksikön kanssa olisi tarpeen kehittää.

Vuoden 2016 keväällä yhdenvertaisuusvaltuutettu liittyi yhteiseurooppalaiseen "Forced Return Monitoring II"-hankkeeseen, jonka tavoitteena on kehittää paluudirektiivin edellyttämää riippumatonta ja läpinäkyvää tahdonvastaisten palautusten valvontaa ja vahvistaa palautettavien perusoikeuksia sekä lisätä palautusten läpinäkyvyyttä. Hanke tukee Frontexia pysyvän valvojapoolin luomisesta tarjoamalla asetuksen edellyttämän koulutuksen valvojille, sekä vaikuttamalla palautuskäytäntöjen ja sääntelyn yhtenäistämiseen EU-tasolla. Yhtenä tavoitteena on auttaa kehittämään jäsenmaiden kansallisia valvontamekanismeja ja -käytäntöjä. Projektia hallinnoi International Centre for Migration Policy Development tiiviissä yhteistyössä Frontexin perusoikeustoimiston sekä Euroopan perusoikeusviraston kanssa.

TUHANSIA PALAUTUKSIA – MUUTAMIA VALVOTAAN

Vuoden 2016 lopulla poliisi aloitti irakilaisien ja afganistanilaisten vastentahtoiset maastapoistamiset Suomesta. Tosin yksittäisiä afganistanilaisia oli jonkin verran palautettu reittilennoilla, mutta ensimmäinen kansallinen tilauslento Afganistaniin toteutettiin vuoden lopulla. Yhdenvertaisuusvaltuutettu valvoi tämän palautuksen maastalähtövaiheen. Valvoja oli myös mukana yhdellä Bagdadiin suuntautuneella reittilennoilla, jolla pantiin täytäntöön irakilaisen turvapaikanhakijan vastentahtoinen maastapoistaminen.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun yhteistyö maastapoistamisessa toimivien tahojen kanssa on ollut toimivaa ja suhtautuminen valvojan antamaan palautteeseen on ollut rakentavaa.

Tähän mennessä toteutetun valvonnan perusteella poliisin toiminta on ollut pääosin ammattitaitoista ja asiallista. Poliisin tilastojen mukaan vuoden 2016 aikana Suomesta lähti saatettuna 1671 henkilöä. Nykyisillä resursseilla valvojat voivat seurata vain pienen osan palautuksista. Vuonna 2016 valvoja osallistui 22 maastapoistamisoperaatioon, joista 12 tapauksessa valvoja oli mukana lennolla ja 10:ssä valvottiin ainoastaan lähtövaihe Suomessa.

Valvojien havaintojen mukaan esimerkiksi tulkin ja tulkauksen käytössä on toisinaan puutteita. Valtuutettu katsoo, että tulkkausta tulisikin aina käyttää, jos toimeenpaneavalla viranomaisella ja maastapoistettavalla ei ole yhteistä kieltä. Syksyllä 2016 valvoja oli seuraamassa maastapoistotilannetta, jossa voimakeinojen käyttö vaikutti ylimitoitetulta ja oli vastoin poliisin omaa ohjeistusta. Valtuutettu keskusteli asiasta ensin poliisijohdon kanssa ja teki myöhemmin asiasta kantelun eduskunnan oikeusasiamiehelle.

Valvojien havaintojen perusteella poliisin yhteistyötä joidenkin vastaanottokeskusten ja Metsälän säilöönottoyksikön kanssa olisi tarpeen kehittää. Luottamuksellisen yhteistyön rakentaminen auttaa orientoitumaan paluuseen ja valmistautumaan lähtöön ja turvaa tarvittaessa esimerkiksi palautettavan henkilön terveydenhoidon jatkuvuuden. Olisi tärkeää, että poliisi ja vastaanottoyksiköiden henkilökunta toimisivat yhteistyössä maastapoistamisen onnistumiseksi siinä vaiheessa, kun mitään ei ole enää tehtävissä maassaoleskelun jatkamiseksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu voi arvioida palautuksia valvojien toteuttamien valvontamatkojen lisäksi myös perehtymällä poliisin laatimiin saattoraportteihin. Saatto-

raporttien taso on kuitenkin vaihdellut, mistä valvojat ovat antaneet palautetta poliisille. Jotkut saattopartioiden johtajat kirjoittavat perusteellisia raportteja, mutta osa saattoraporteista on ollut hyvin niukkoja eikä valvoja pysty niiden perusteella arvioimaan poliisin toimintaa maastapoistamisessa. Kattavat saattoraportit ovat myös poliisin etu. Tämä tulee esille erityisesti tilanteissa, joissa saattajien toimintaan kohdistuu kritiikkiä. Laadukkailta saattoraporteilla voi olla merkitystä myös hyvien käytäntöjen levittämisessä.

Poliisihallituksen maastapoistamismääräys on ollut työsnettävänä pitkään ja olisi tärkeää, että ajantasainen määräys saadaan ohjaamaan poliisitoimintaa etenkin kun maastapoistamisten määrä on kasvussa. Palautusten lisääntyessä tarvitaan myös lisää saattajina toimivia poliiseja. Maastapoistettavien saattaminen on erityistehtävä ja ihmisoikeuksia kunnioittavien palautusten toteutumiseksi on tärkeää, että poliisi panostaa myös uusien saattajien ja saattopartiojohtajien kouluttamiseen.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun ja poliisin on otettava yksittäisten maastapoistettavien henkilöiden osalta huomioon yksityisyyden suoja ja salassapitovelvoitteet. Poliisitoiminnan näkökulmasta palautusten täytäntöönpanoon liittyy taktisia ja operatiivisia salassa pidettäviä seikkoja. Valvonnan keskeisenä tarkoituksena on kehittää maastapoistamistoimintaa perus- ja ihmisoikeuksien suuntaisesti. Tämän vuoksi valvontatyön painopiste ei ole julkisuudessa eikä tiedon laajassa levittämisessä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu ja valvojat eivät anna tietoja suunnitella olevista palautuksista eivätkä pääsääntöisesti tiedota erikseen yksittäisten operaatioiden toteutumisesta myöskään jälkikäteen.

YHDENVERTAISUUSVALTUUTETUN TOIMISTON HENKILÖKUNTA

HENKILÖSTÖ:

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistossa ovat vuoden 2016 aikana työskennelleet seuraavat henkilöt vakituisessa virkasuhteessa, määräaikaisessa virkasuhteessa tai harjoittelijoina.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu **Kirsi Pimiä**
Toimistopäällikkö **Rainer Hiltunen**
Ylitarkastaja **Jussi Aaltonen**
Ylitarjastaja **Måns Enqvist**
Erityisasiantuntija **Robin Harms**
Ylitarkastaja **Pekka Hätönen**
Ylitarkastaja **Mikko Joronen**
Ylitarkastaja **Päivi Keskitalo**
Ylitarkastaja **Maija Koskenoja**
Ylitarkastaja **Ulrika Krook**
Ylitarkastaja **Pirjo Kruskopf**
Korkeakouluharjoittelija **Niko Kuronen**
Tutkija, korkeakouluharjoittelija **Hanna Kähkönen**
Osastosihteeri **Elena Leinonen**
Osastosihteeri **Miia Mäkelä**
Viestintäharjoittelija **Konsta Naumi**
Erityissuunnittelija **Päivi Okuogume**
Ylitarkastaja **Venla Roth**
Ylitarkastaja **Aija Salo**
Ylitarkastaja **Pamela Sarasmo**
Tiedottaja **Pirjo Sohlo**
Tiedottaja **Maria Swanljung**
Tutkija **Toni Tuomi**
Ylitarkastaja **Tiina Valonen**
Ylitarkastaja **Hanna Välimaa**
Suunnittelija **Massimo Zanasi**

YHDESSÄ
YHDENVERTAISUUDEN
ASIALLA!

AMMATTIYHDIS-
TYSTOIMINTA,
FACKFÖRENING-
VERKSAMHET

ALKUPERÄ,
URSPRUNG

KANSALAISSUUS,
NATIONALITET

MIELIPIIDE,
ÅSIKT

VAKAUMUS,
ÖVERTYGELSE

KIELI,
SPRÅK

VAMMAISUUS,
FUNKTIONS-
NEDSÄTTNING

PERHESUHTEET,
FAMILJE-
FÖRHÅLLANDEN

USKONTO,
RELIGION

IKÄ,
ÅLDER

TERVEYDENTILA,
HÄLSOTILLSTÅND

SEKSUAALINEN
SUUNTAUTUMINEN,
SEXUELL LÄGGNING

POLIITTINEN
TOIMINTA,
POLITISK
VERKSAMHET

YHDENVERTAISUUS

VALTUUTETTU

DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN

NON-DISCRIMINATION OMBUDSMAN

OVTTAVEARDÁSAŠVUOĐAÁITTARDEADDJI